

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra církevních dějin a literární historie

Pavel Jireš

Lateránské smlouvy v zrcadle československé diplomatické korespondence

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Marek Šmíd, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. 12. 2018

Bibliografická citace

<Lateránské smlouvy v zrcadle československé diplomatické korespondence [rukopis] : <bakalářská práce> / <Pavel Jireš> ; vedoucí práce: <Marek Šmíd>. -- <Praha>, <2018>. -- <68 s.>

Anotace

Bakalářská práce se bude zabývat reflexí diplomatických styků Svatého stolce a fašistické Itálie ve druhé polovině 20. let 20. století, jež v únoru 1929 vyústily v podepsání Lateránských dohod. Lateránské dohody tvořily systém smluv, které obsahovaly mezinárodní, konkordátní a finanční smlouvy. Rád bych věnoval analýze jejich projednávání, přijetí a aplikace v italském prostředí, kde určily svým obsahem budoucí směřování vztahů katolické církve s italskou fašistickou vládou. Po jejich vyhlášení a ratifikaci se církev znovu začala otevírat vnějšímu světu a papež se konečně od sjednocení Itálie a obsazení Říma armádou přestal prohlašovat za vatikánského vězně. Na druhé straně zůstávaly vztahy mezi italským a vatikánským státem i po ratifikaci smluv poměrně napjaté, mnohých sporných záležitostí se smlouvy totiž vůbec nedotkly. Moje reflexe bude sledovat především zprávy československého vyslance u Svatého stolce Vladimíra Radimského, který se o jejich povaze ve svých diplomatických listech do Prahy vyslovoval; ty budou tvořit jádro mé bakalářské práce.

Klíčová slova

Lateránské smlouvy; vatikánsko – italské vztahy; Pius XI.; Vatikán; Benito Mussolini; Vladimír Radimský; Československo.

Abstract

The bachelor thesis will be aimed to the reflection of the diplomatic contacts between the Vatican and fascist Italy in the second half of 1920s. These contacts led both states to signing the Lateran treaty in February 1929. The Lateran treaty was made of the system of smaller covenants that held international, concord and financial agreements. It will like to pursue the analysis of their negotiations, acceptance and application in Italy where the Lateran treaty by its content made the future way of the relationship between the Catholic church and fascist Italy government. Short after its public

declaration and ratification the Catholic church begun to open to the world again and the Pope stopped proclaiming himself as a prisoner. The popes kept saying that since Rome was sacked and taken by the army of Victor Emanuel I. On the other hand the relationship between the Pope and Benito Mussolini stayed, or as the matter of fact between the Vatican and Italy, pretty low because the treaty did not solve everything. The reflection will mostly follow the messages of the Czechoslovak diplomatic ambassador Vladimír Radimský who wrote in his diplomatic lists to Prague his opinions about the Lateran treaty. These diplomatic list will create the very heart of the bachelor thesis.

Keywords

The Lateran treaty; relationship between the Vatican and Italy; Pius XI.; Benito Mussolini; Vladimír Radimský; the diplomacy of the Czechoslovakia

Počet znaků (včetně mezer): 137 974

Poděkování

Z celého srdce bych rád poděkoval především vedoucímu práce panu docentu Marku Šmídovi, bez něj by tato nemohla nikdy vzniknout.

Obsah

Úvod.....	7
Vatikánsko - italské diplomatické vztahy 20. letech 20. století	9
Pius XI.....	9
Pietro Gasparri.....	11
Eugenio Pacelli.....	12
Italský fašismus.....	13
Benito Mussolini.....	14
Vatikánsko–italská diplomatická jednání a styky ve 20. letech 20. století...	15
Lateránské smlouvy.....	21
Československá legace u Svatého stolce a osobnost Vladimíra Radimského	26
Eduard Jelen.....	26
Vladimír Radimský.....	27
Politické zprávy československé legace do Prahy v letech 1927-1929.....	27
Rok 1927.....	27
Rok 1928.....	31
Rok 1929.....	35
Závěr.....	51
Příloha – Lateránské smlouvy.....	53
Seznam pramenů a literatury.....	66

Úvod

Dne 20. září 1870 vstoupila Garibaldiho vojska do Říma a ukončila tak po deseti stoletích existenci Papežského státu. Papež se stal vězněm italského režimu a jeho nástupci v tomto stavu setrvali až do roku 1929, kdy byly podepsány Lateránské dohody, jejichž součástí bylo i vyřešení tzv. římské otázky. Téměř šedesát let oba dva subjekty, tedy Vatikán a italská vláda se snažily tuto otázku otevírat velmi opatrně, vědomy si náročnosti řešení a snad ze strachu z reakce druhé strany. Italské vlády až do nástupu Benita Mussoliniho, věděly, že tvrdý či radikální postup by mohl znamenat lidové nepokoje, neboť Itálie byla plně katolickou zemí. Na druhé straně se papežové obávali ztráty prestiže katolické církve v Itálii i v Evropě. Stručně shrnuto, otevřený konflikt obou aktérů by uvrhl zemi do nepokojů, které by zřejmě v posledku znamenaly porážku obou.

Politickou nezbytností se ukázala potřeba nalezení kompromisního řešení nejen v otázce římské, ale i v otázce postavení církve v Itálii a v důležitosti nezávislosti Papežského stolce. Dílčí dekrety a zákony, které upravovaly postavení papeže, neměly ambice řešit všechny palčivé otázky najednou.

Je tedy až s podivem, že to byl fašistický režim B. Mussoliniho, který, ač od prvopočátku vyloženě nepřátelsky naladěný ke katolické církvi, otevřel jednání se Svatým stolicem a po několik letech dospěl k sepsání a ratifikaci Lateránských smluv. Tato jednání, trvající roky, nebyla jednoduchá a dlužno dodat, že od samého uchopení moci fašisty ani církve sama nebyla tomuto režimu přátelsky nakloněna. Velké konflikty vznikaly hlavně v důsledku fašistické snahy o totální kontrolu vlády, kdy jedinec nebyl nic jiného než součást vyššího celku, a neměl vlastní individuální hodnotu. To bylo v přímém rozporu se sociálním učením církve, která nemohla jen mlčet. Druhý, velmi otevřený a palčivý problém s tímto souvisel. Fašistický stát si monopolizoval právo na výchovu dětí a mládeže a v tomto duchu zakázal existenci jiných mládežnických organizací. Církve velmi hlasitě dávala najevo svůj nesouhlas a B. Mussolini byl donucen uzavřít kompromis.

Vymezení práce, její cíl a obsah

Probíhající jednání mezi italskou vládou a Vatikánem lze nahlížet z mnoha úhlů pohledu, avšak já se pokusím analyzovat pohled vyslance u Svatého stolce Vladimíra Radimského tak, jak ho nastiňuje ve své oficiální korespondenci do Československa. Cílem mé práce je tedy vyhodnocení jak významu Lateránských smluv ve světle československé diplomacie, tak reflexe pohledu vyslance V. Radimského na samotná jednání a diplomatické styky mezi Vatikánem a italskou vládou v letech 1927-1929.

Rozdělení mé práce je členěno chronologicky. V první části se věnuji hlavním aktérům mého zájmu, tedy Vatikánu, papeži Piu XI. A státnímu sekretáři Pietru Gasparrimu, a italské vládě v čele s B. Mussolinim. Ve druhé části nastiňuji dynamické období druhé poloviny dvacátých let dvacátého století, kdy probíhala složitá vatikánsko – italská jednání o podobě Lateránských smluv. Ve třetí části, pomyslném jádru bakalářské práce, analyzuji osobnost československého vyslance u Svatého stolce V. Radimského a povahu jeho diplomatických relací do Prahy.

Jako hlavním pramenem této bakalářské práce je archiv Ministerstva zahraničních věcí v Praze, fond Politické zprávy - Vatikán. Mezi nejhodnotnější literaturu vydanou k vatikánsko-italským vztahům, ze které jsem čerpal, patří Papežové moderního věku¹, Papež a Mussolini - Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě², Vatikán a italský fašismus³, Fenomén Vatikán⁴.

¹ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku. Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. Řitka: Čas, 2014.

² KERTZER, David I. *Papež a Mussolini. Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*. Brno: Jota, 2017.

³ ŠMÍD, Marek, *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*. Praha: Triton, 2018.

⁴ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

Vatikánsko-italské diplomatické styky a vztahy ve 20. letech 20. století

Třebaže byly první kroky k navázání rozhovorů a řešení římské otázky podniknuty již v roce 1914, tedy v prvním roce války, začal být tento palčivý problém plně řešen až ve 20. letech 20. století.

Výsledkem těchto zdlouhavých a často přerušovaných jednání byly Lateránské smlouvy, které jsou označovány za jeden z největších úspěchů Svatého stolce během pontifikátu Pia XI. Toto dílo ovšem nevzniklo přičiněním pouze jednoho jedince, ale celé řady osobností, a to jak na straně církevní, tak na straně italského státu. Považuji tedy za nutné v následujících řádcích alespoň stručně seznámit čtenáře bakalářské práce s jednotlivými osobnostmi, které se podílely na vzniku Lateránských smluv.

Pius XI.

Následovníkem papeže Benedikta XV., který zemřel náhle dne 22. ledna 1922 v Římě, byl v konkláve nakonec zvolen milánský arcibiskup a kardinál A. Ratti. Ambrogio Damiano Achille Ratti nebyl v tomto konkláve favoritem, avšak stal se nakonec kompromisním kandidátem obou frakcí, které usilovaly o zvolení svých zástupců. Poněvadž ani jedna nebyla schopna získat většinu potřebnou pro zvolení svého zástupce, přislíbili stoupenci volby Pietra Gasparriho i Pietra La Fontaine své hlasy milánskému arcibiskupovi, který byl následně zvolen ve čtrnáctém skrutiniu dne 6. února 1922.⁵

Achille Ratti, který po zvolení přijal jméno Pius XI., se narodil dne 31. května 1857 ve městě Desio nedaleko Milána. Kněžského svěcení se mu dostalo roku 1879. A později začal pracovat jako profesor teologie pro seminář v Padově.⁶ Své hluboké znalosti si rozšiřoval také četnými cestami po Apeninském poloostrově i výjezdy do zahraničí. Navštívil kromě jiného Paříž, Prahu, Vídeň nebo Budapešť. Před přestěhováním do Říma v roce 1911 působil čtyři roky jako prefekt proslulé Ambrosiánské knihovny v Miláně. Na popud papeže Pia X. se stal nejprve zástupcem

⁵ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 52.

⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 22.

prefekta Vatikánské knihovny a později také zmíněným prefektem. Jeho nespornou zásluhou byla restaurace a konzervace starých kodexů.⁷

Papež Benedikt XV. mu svěřil politicky i lidsky velmi obtížný úkol, když A. Rattiho jmenoval papežským nunciem v Polsku, přestože se mu nedostávalo diplomatických zkušeností.⁸ V Polsku se budoucí papež osobně setkal tváří v tvář útrapám polského národa ve období právě probíhající rusko – polské války. Osobně také zažil obléhání Varšavy a vzpomínky na tyto události zřejmě silně ovlivnily jeho tvrdý postoj k politickým diktaturám, zvláště té komunistické. Nejen díky zkušenostem nabytým v Polsku, ale i mučednickým smrtím v Rusku, občanským válkám v Mexiku a Španělsku, se z papeže stal nesmiřitelný bojovník proti ateistickému komunismu, ve kterém spatřoval největší nebezpečí pro lidstvo. Ostatně jak historie i později doložila, nebyl daleko od pravdy.

Po smrti milánského arcibiskupa Andrey Carla Ferrariho v roce 1921 se stal v červnu jeho nástupcem a byl kreován kardinálem, čímž skončila jeho mise v polském státě. Krátce na to byl zvolen papežem. Osobnostně byl Pius XI. velmi pragmatický a vysoce inteligentní člověk s jasným směřováním a vidinou cíle. Také, podobně jako Jan Pavel II., byl nadšeným turistou a zdolal mnohé alpské vrcholy.⁹

Obecně se mu přezdívá papež konkordátů, neboť v době svého pontifikátu uzavíral mezinárodní smlouvy se státy Evropy. Například už v roce 1922 byl jím ratifikován konkordát s Lotyšskem, v roce 1924 s Bavorskem, v roce 1929 s Itálií a v roce 1933 s Německem. Na mezinárodním poli preferoval komunikaci se státy přímo. Zřejmě jeho největším úspěchem bylo uzavření konkordátu právě s Itálií v roce 1929, kdy byl ukončen desítky let trvající spor o vyjasnění římské otázky a postavení Papežského státu v rámci celé Itálie. Tento konkordát je také označován jako Lateránské smlouvy, dle místa jejich podepsání.

Pius XI. vystupoval, dle svědectví jeho spolupracovníků, jako autokratický vládce, který měl značně volný vztah k liberalismu a demokracii.

Program svého pontifikátu představil v encyklice *Urbi arcano* z roku 1922. Jediným pravým a svrchovaným vládcem všeho a všech je podle papeže Kristus. Veden tímto obsahem v roce 1925 zavedl na poslední neděli v měsíci říjen svátek Krista Krále. Mezi jeho nejbližší spolupracovníky patřili státní sekretáři P. Gasparri a E. Pacelli. Sám Pius

⁷ Tamtéž.

⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 52.

⁹ FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 280.

XI. je církevními historiky řazen mezi politicky nejschopnější a nejvýraznější představitele dvacátého století.¹⁰

Pietro Gasparri, první státní sekretář Pia XI.

Jedna z nejvýznamnějších osobností vatikánské diplomatické scény první třetiny 20. století se narodila roku 1852 do velmi chudé, rolnické rodiny. P. Gasparri byl devátým a nejmladším dítětem. Studoval teologii, filosofii a kanonické právo na Papežské lateránské univerzitě a v roce 1877 byl vysvěcen na kněze.¹¹

Svou církevní kariéru zahájil ve věku čtyřiačtyřiceti let, kdy se stal členem komise, která měla za úkol přezkoumávat platnost anglikánských svěcení. V roce 1896 byl papežem Lvem XIII. poslán jako apoštolský nuncius do Jižní Ameriky, kde působil zejména v Peru, Bolívii a Ekvádoru. Po návratu do Říma na počátku 20. století se stal sekretářem Kongregace pro mimořádné církevní záležitosti.

V roce 1914 ho papež Benedikt XV. ustanovil státním sekretářem Svatého stolce. Dlužno podotknout, že roku 1921 byl hlavním organizátorem smíru mezi Svatým stolicem a Francií, kde k rozkolu došlo církevní rozlukou již v roce 1904.¹²

Charakterem své povahy byl P. Gasparri klidný, opatrný a rozvážný. K problémům přistupoval racionálně a nestránil, alespoň navenek, žádné straně. Tato povaha byla ve 20 letech 20. století snad dána pokročilým věkem kardinála a také konzervativním prostředím, ve kterém se pohyboval, a to v kontrastu k faktu, že samotný P. Gasparri patřil názorově spíše k liberálnímu proudu v církvi.¹³ Jeho blízcí spolupracovníci na něm oceňovali zejména jeho neúnavnou pracovitost, přátelskou povahu a velký smysl pro humor.

Dvacátá léta 20. století přinesla na poli diplomacie Svatého stolce plody jednání o konkordátech mezi státy, zejména evropskými – roku 1922 byl ratifikován konkordát s Lotyšskem, 1924 s Bavorskem, 1925 s Polskem, 1927 s Rumunskem a Litvou, 1929 navíc s Pruskem. Kromě konkordátů Svatý stolec uzavíral i tzv. *modi vivendi*, smlouvy, jež neměly charakter konkordátu, avšak ten předcházely. Vrcholem diplomatického

¹⁰ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 23.

¹¹ Tamtéž.

¹² Tamtéž, s. 45.

¹³ ŠMÍD, Marek. *Kardinál Pietro Gasparri – přední muž vatikánské diplomacie*, *Historica Olomucensia*. Sborník prací historických 2012, roč. 30, č. 42, s. 108.

snažení Svatého stolce byla dohoda s italským státem, jejímž vyjednáváním byl papežem Piem XI. pověřen právě P. Gasparri.¹⁴

První jednání mezi církví a italským státem včele s B. Mussolinim vedl kněz a jezuita Pietro Tacci Venturi, a to hlavně s ohledem na nesmířitelný postoj P. Gasparriho v otázce vyšetřování útoků na kněze, hlavně v rolnických oblastech. Tyto útoky měly na svědomí skupiny odvolávající se na fašistickou stranu. Ačkoli B. Mussolini zvládal kontrolovat hlavní město, venkov již tak pevně pod kontrolou neměl.

Přesto P. Gasparri později vstoupil do probíhajících jednání vedoucích k podpisu Lateránských smluv a stal se tak, po papeži Piu XI., nejdůležitější postavou politické scény 20. let ve Vatikánu. Svoji církevní kariéru P. Gasparri ukončil ve věku necelých 80 let v únoru 1930, tedy rok po podepsání Lateránských smluv, svou rezignací na post státního sekretáře. Zemřel na srdeční příhodu v listopadu 1934 v Římě a pochován je v rodném městě Ussita.¹⁵

Eugenio Pacelli, druhý státní sekretář Pia XI.

Budoucí státní sekretář Pia XI. a papež, se narodil roku 1876 do právnické rodiny v Římě, která byla po generace etablovaná v církevních službách. Jeho otec Filippo Pacelli byl významným právníkem a děkanem Římské roty. Bratr E. Pacelliho, Francesco, měl také zásadní vliv na podobu Lateránských smluv, které byly finalizovány v letech 1926-1929. Eugenio byl od svého kněžského svěcení v roce 1899 v diplomatických službách Vatikánu, díky čemuž tomu se podílel například na vzniku konkordátů s Pruskem nebo Bavorskem jako apoštolský nuncius v Německu.

Osobně nevstoupil nikdy do vyjednávání podoby Lateránských smluv, ale je možné spekulovat, že skrze svého bratra Francesca Pacelliho, právníka a zástupce Svatého stolce, se mu dostávalo informací o průběhu jednání. Mussoliniho velvyslanec v Německu popisoval E. Pacelliho jako velmi klidného a nesmírně inteligentního muže, z něhož vyzáruje důstojnost a hluboká náboženská zkušenost.¹⁶

V prosinci 1929 byl E. Pacelli povolán z Berlína nazpět do Říma, kde byl jmenován kardinálem, a o dva měsíce později, v únoru 1930 se stal státním sekretářem Pia XI.

¹⁴ ŠMÍD, Marek. *Kardinál Pietro Gasparri*, s. 111.

¹⁵ Tamtéž, s. 112-113

¹⁶ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 155-156.

Spolupracovníci ho popisovali jako uzavřeného, až odměřeného člověka. V tomto se podobal papeži, ale nesdílel jeho výbušnou povahu, vždy se perfektně ovládal.

Italský fašismus a jeho kořeny (krátký exkurz)

Fašismus představuje politické hnutí, jež se zrodilo po první světové válce v Itálii. Později se transformovalo v politickou stranu, která po tzv. pochodu na Řím získala rozhodující roli v dalším vývoji italského státu.

Kořeny fašismu lze spatřovat ve výsledku války, kdy Itálie sice patřila mezi vítězné mocnosti a získala územní celky, například Terst a okolí, Istrii či ostrov Rhodos, v Itálii však panoval široce rozšířený názor, že územní zisky neodpovídají jejímu vojenskému nasazení. Lze tedy konstatovat, že se Itálie cítila zrazena a její imperialistické ambice nebyly naplněny. Právě z tohoto pocitu vyrůstal fašismus, který ho po celou dobu své existence podněcoval a připomínal. Dobré a stabilní podmínky nepanovaly ani v samotném italském státě, který byl válkou finančně zdevastován. Sever Itálie, přes který přešla fronta a hrůzy válečného běsnění, byl zdevastován hospodářsky a stal se ohniskem radikalizace nižších vrstev obyvatelstva. Zejména dělnictvo a navráťivší se vojáci byli pod silným tlakem. Demokratičtí politici nebyli schopni situaci náležitě řešit, a právě za této situace se v Miláně roku 1919 zrodilo fašistické hnutí.¹⁷

Ze začátku tvořili hnutí zejména vysloužilí vojáci, futuristé, republikáni i socialisté. Již od začátku svůj program fašisté směřovali antidemokraticky, totalitně s jasným vůdcovským principem. Obraceli se na masy lidí s vizemi obnovy římského impéria, částečné kontroly státního hospodářství, odstranění církevní statků a monarchie. Tento radikální program si záhy získal širokou podporu nejen mezi nižšími vrstvami obyvatelstva, ale i ve vyšších společenských skupinách, které ve fašismu spatřovaly obranný val proti vzrůstajícímu komunismu. V pozdějších letech fašisté upustili od otevřené agrese směrem k monarchii a církvi. Tento krok vedl k získávání podpory i ve středních vrstvách obyvatelstva.¹⁸ Ve velmi krátké době se ve fašistickém hnutí vyprofilovalo několik vůdčích osobností, z nichž se nejvýraznější osobností stal B. Mussolini.

¹⁷ ŠMÍD, Marek. *Benito Mussolini a italský fašismus. Proměna regionálního hnutí v celonárodní politickou stranu*, Dějiny a současnost 2016, roč. 38, č. 7, s. 44-47.

¹⁸ Tamtéž.

Benito Mussolini

Budoucí vůdce fašistické Itálie se narodil v roce 1883, kdy jeho pozdější politický protivník Achille Ratti působil již čtyři roky v pastoraci. B. Mussolini se narodil do rodiny kováře Alessandra Mussoliniho, který byl přesvědčeným socialistický revolucionář. Také vlastní jméno Benito, které svému synovi vybral, je po indiánovi Benitu Juárezovi, který se stal později prezidentem Mexika a nepřítelem kolonialismu a všeho spojeného s katolickou církví.

Jeho matka oproti tomu nesdílela manželovo revolucionářské zánění, poněvadž byla velmi zbožnou ženou, která se snažila pozitivním příkladem ukázat svým dětem víru v Boha.¹⁹

Už samotné dětství Benita bylo velmi bouřlivé. Ačkoliv dle přání své matky, otcí navzdory, nastoupil do školy vedené salesiánskými bratry, byl krátce na to vyloučen. Bodl totiž svého spolužáky při jedné z mnoha hádek nožem do ruky. Přes svou živelnost ovšem dokázal vystudovat střední školu, zejména díky své nesporné inteligenci. Po velmi krátké přestávce, kdy byl učitelem, odjel pracovat do Švýcarska. V tomto prostředí se dostal do kontaktu se socialisty a anarchisty, kteří spatřovali jediné možné řešení krize tehdejší politiky v revoluci. Již v této době začal velmi nesmlouvavě, a často i nekorektně, vystupovat proti Bohu a církvi. Do tohoto období se také datuje jeho známý výrok „Bůh není“.

Ovšem jeho politická kariéra odstartovala v roce 1912, kdy v Miláně získal pozici šéfredaktora socialistických novin *Avanti!*. Již od samého počátku začal vést tvrdý boj proti reformnímu hnutí ve straně. Jediné možné vyústění a řešení politické situace v Itálii spatřoval v revoluci, nikoliv v existenci řádné parlamentní demokracie. Po vypuknutí války v roce 1914 B. Mussolini tvrdě kritizoval neutralitu Itálie, protože ve válce nespatoval snahu zbavit se dělnictva tak, jak to viděla socialistická strana. Samozřejmě B. Mussolini nebyl svou povahou pacifista. Proto byl nejen zbaven postu šéfredaktora novin, ale vyloučen i ze strany. Jeden z nejvlivnějších vůdců socialistů v Itálii se tak v průběhu nadcházejících let stal jejím úhlavním nepřítelem. Myšlenka revoluce ho neopustila, avšak zbytek učení K. Marxe opustil. V politickém i společenském vakuu po válce spatřoval Benito Mussolini možnost realizace sebe sama.

¹⁹ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 45-46.

Ihned po vyloučení z *Avanti!* založil vlastní noviny *Popolo d'Italia*. V parlamentních volbách roku 1919 již kandidoval v čele svého fašistického hnutí.

V roce 1919 opět tvrdě zaútočil na církve a křesťanství samotné a vyzýval své stoupence k nenávisti proti všem jeho formám.

Přes zjevný neúspěch ve volbách se do parlamentu dostal B. Mussolini pouze jediný poslanec jeho hnutí. B. Mussolini přesto pokračoval ve své politické kariéře a organizoval a podporoval vznik fašistických bojůvek po celé Itálii. Ve zjevně paralizovaném státě nebyl nikdo, kdo by byl schopen se jim postavit, a tak dlouhá léta terorizovali zejména venkov a malá města, kde napadaly zastupitelstva a církevní objekty a představitele. Neschopnost parlamentních stran vládnout vedla v roce 1921 k rozpuštění parlamentu a vypsání nových voleb, ve kterých Mussolini a jeho fašistické hnutí získalo již 35 křesel. V roce 1922 B. Mussolini byl po sérii nepokojů připraven převzít moc v Itálii otevřeně a zorganizoval násilné zajištění vládních budov ve všech větších městech. Dne 28. října se tak uskutečnil slavný pochod na Řím, kterého se ovšem nezúčastnil. Kde v té době pobýval je skutečně neznámo, některé prameny uvádějí i překročení hranice se Švýcarskem v případě, že revoluce bude potlačena a vůdci pozatýkáni. Zhruba 30 000 špatně ozbrojených fašistů se vydalo na pochod na hlavní město. Proti nim stál stejný počet mnohem lépe ozbrojených vládních vojáků. Toto vojsko mohlo ukončit pochod fašistů před branami Říma. Ovšem král Viktor Emanuel III. rozkázal vojákům se stáhnout a post předsedy vlády nabídl Benitu Mussolinimu, který to bezodkladně přijal a po svém jmenování dne 31. října 1922 sestavil koaliční vládu.

Někteří představitelé Svatého stolce, mezi nimi i P. Gasparri, spatřovali v osobě B. Mussoliniho možnost vyřešení římské otázky. Jednání samotná otevřena již po první světové válce, a nikoliv až v roce 1922.

Vatikánsko – italská diplomatická jednání a styky ve 20. letech 20. století

Benito Mussolini se po úspěšných volbách roku 1922 dostal do parlamentu. Již v tomto okamžiku v jeho charakteru převládl pragmatismus a ve své vůbec první a velmi emotivní řeči deklaroval spojení mezi Itálií a katolickou církví jako nedílnou morální autoritou a součástí života. Od svého násilného převzetí moci jeho kroky pokračovaly

v této rétorice. Jak již bylo zmíněno, B. Mussolini se snažil udržet pořádek v Římě, ovšem mnohem hůře se mu zajišťovala loajalita fašistických bojůvek zejména na venkově. Jeho postavení nebylo jednoduché-na jedné straně nechtěl nepřátelství vůdců fašistického hnutí, silně antiklerikálně zaměřené, a na druhé straně si byl silně vědom dopadu církve na běžný život Italů a nepřátelství církevních hodnostářů tedy bylo neméně nebezpečné.²⁰

Přesto všechno byla aktivní spolupráce mezi italskou vládou a Vatikánem byla podle B. Mussoliniho nevyhnutelná. Italský předseda vlády vysoce oceňoval morální učení církve o rodině, manželství a státě, tedy hodnoty, které i jeho vlastní fašistická strana honorovala. Byl si tedy zcela vědom přínosu církve v životě národa a v tomto kontextu se tedy musela odluka církve od státu jevit jako nereálná. B. Mussolini také přikázal navrátit symbol kříže do všech státních budov, jako byly nemocnice, soudy nebo školy. Fašistická vláda také připustila udělení akreditace Katolické univerzitě v Miláně.²¹

Svatý stolec oproti tomu toužil vyřešit otázku ohledně postavení církve v Itálii a tím de facto i ve světě. Obnovení církevní státu nebylo myslitelné a další „dobrovolné“ věznění papeže rovněž ne. Také nejasná situace vedla ke zmatkům a nejistotě na poli zahraniční diplomacie. Jistým dalším nutícím prvkem k navázání rozhovorů byla neudržitelná situace Banco di Roma, vedené Vatikánem, která směřovala ke krachu.²²

Obě dvě strany jednání, kromě řešení římské otázky, našly společnou řeč i ve strachu ze socialismu a komunismu.

První diplomatické kontakty mezi vládou fašistů a katolickou církví byly navázány již v koncem roku 1922, kdy se v prosinci sešel Fulvio Milani, vysoký státní úředník ministerstva spravedlnosti, s církevním hodnostářem Giovannim Genocchim. Při této schůzce obě strany deklarovaly snahu a touhu po vzájemném jednání, přičemž bylo domluveno další rokování na leden 1923.

Následného jednání se již zúčastnily špičky stran- za fašisty samotný B. Mussolini, za Svátý stolec sekretář P. Gasparri.²³ Setkali se v centru hlavního města, v domě Gasparriho přítele, senátora Carla Santucciho. Několikahodinová jednání sice nepřinesla žádné konkrétní výstupy, dlužno ovšem podotknout, že byla důležitým

²⁰ ŠMÍD, Marek. *Benito Mussolini a italský fašismus. Proměna regionálního hnutí v celonárodní politickou stranu*, Dějiny a současnost 38, 2016, č. 7, s. 47.

²¹ WOLFF, Richard J. *Catholicism, Fascism and Italian Education from the Riforma Gentile to the Carta Della Scuola 1922-1939*, History of Education Quarterly 1980, roč. 20, s. 6.

²² FRÖHLICH, Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2008, s. 220.

²³ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 43-46.

pojítkem porozumění i deklarovanou ochotou jednat i v budoucnosti.²⁴ Minimálním úspěchem tohoto setkání byla, kromě jiného, vzájemná shoda na pokračování dalších schůzek, jelikož Vatikán zatím oficiálně neuznal legitimitu italského režimu. Není příliš známé, proč volba prostředníka padla zrovna na jezuitu Pietra Tacchi Venturiho. Snad proto, že byl dobře znám P. Gasparrimu a na druhé straně i B. Mussolinimu, zřejmě přes jeho bratra Arnolda.²⁵

B. Mussolinimu a jeho vládě se podařilo v průběhu let 1923–1924 prosadit dvě důležité reformy – volební a školskou. Školská reforma, silně prosazována a podporovaná církví, měla za následek zavedení povinné výuky náboženství do osnov základních škol, ale také náležité formování Italů s cílem vychovat uvědomělého občana své země. Samotný B. Mussolini považoval školskou reformu za nutný kompromis směrem k církvi, a to v otázkách pro něj nejméně palčivých. Druhá z reforem – volební v posledku zajišťovala vítězi voleb dvě třetiny křesel v parlamentu. Hlasování zvláště o druhé reformě provázelo zastrašování opozičních poslanců, zvláště těch z Italské lidové strany.²⁶

Samotná církev ale také více či méně v těchto letech deklarovala svou ochotu s režimem jednat a jako takový podporovat. Prvním náznakem snad bylo vyzvání Svatého stolce kléru, aby se před volbami v dubnu 1924 k politickým otázkám nevyjadřoval. Toto nařízení bylo posléze zostřeno vyjádřením státního sekretáře P. Gasparriho, že žádný kněz nesmí působit v politické straně, protože je jeho posláním sloužit šíření Božího království a poselství. Volby samozřejmě dopadly dle očekávání – 65 % hlasů získala Mussoliniho fašistická strana, takže novému volebnímu systému zcela jasně dominovala počtem křesel v parlamentu. Toto ostře a otevřeně kritizoval L. Sturzo, kněz a politik, toho času již bývalý předseda Italské lidové strany. Na jeho odchod z čela strany tlačili zřejmě jak papež, tak státní sekretář. L. Sturzo, opuštěný a pronásledovaný nejen v církvi, ale i samotným režimem, nakonec emigroval a následně zakotvil ve Spojených státech amerických. Záhy po volebním vítězství fašistů došlo k cenzuře tisku, a to prostřednictvím tzv. autocenzury, kdy samotní vydavatelé rychle pochopili, že kritizovat režim nebo duceho se nevyplatí.²⁷

²⁴ Tamtéž, s. 44.

²⁵ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 74.

²⁶ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 46.

²⁷ DE FELICE, Renzo. *Mussolini il fascista. La conquista del potere. I. (1921-1925)*. Milano: Einaudi, 2006, s. 247.

Samotné pronásledování církevních představitelů, hlavně ve vzdálených a odlehlých částech Apeninského poloostrova, ovšem neustalo. Samotný sekretář P. Gasparri měl obavy z fašistického režimu. Nutno dodat, že ne všichni vrcholní představitelé církve tyto obavy sdíleli s ním. Je například známo, že kardinál Giacomo Ghio sloužil Te Deum na počest vítězství fašistů ve volbách.²⁸

Politická situace v Itálii byla značně napjatá. Po nástupu k moci fašistům zřejmě nejvíce jí uškodil únos a vražda opozičního poslance Giacomu Matteottiho. Toto zvedlo emoce zvláště v levicové části obyvatelstva a zřejmě na oplátku byl v Římě zavražděn čelní představitel fašistické strany Armando Casilini. V této rozbourané době, kdy pozice vlády B. Mussoliniho byla velmi křehká, podržela předsedu vlády řada vlivných osobností. Je vysoce pravděpodobné, že italská společnost, znavená válkou a neustálými boji, si nedokázala představit alternativu. Církev v této situaci spíše podporovala režim, zvláště s důrazem na to, že v něm viděla nepřítelů všech liberálních a socialisticko-komunistických snah o ovládnutí politiky ve státě. Samotný státní sekretář několikrát ocenil zásluhy státu o nastolení řádu a míru v zemi. Je tedy zřejmé, že se Mussoliniho režim se zdál Svatému stolci jako menším zlem ve světle hrůz komunismu, které, jak jsem již uvedl výše, A. Ratti zažil jako apoštolský nuncius v Polsku.²⁹

Po těchto událostech se roku 1925 Mussoliniho režim ustálil jak na vnitrostátní scéně, tak na té mezinárodní. Na začátku tohoto roku vystoupil italský král s projevem, v němž se plně distancoval od politiky státu a tím de facto umožnil Mussolinimu pokračovat v nastoleném kurzu.³⁰

Povzbuzen touto událostí B. Mussolini začal utužovat režim a upevňovat pozici fašistické strany ve státě. Političtí oponenti začali být pronásledováni, často odcházeli do exilu, nebo případně byli vězněni. Na jejich místa režim dosazoval své starosty a prefekty, kterým dal víceméně volnou ruku k obnovení a udržení disciplíny. Také tisk, který nepatřil pod státní kontrolu, byl zakázán. Tomuto vývoji jistě napomohlo i jmenování fašisty Robert Farinacciho tajemník strany. Tento agresivní fašista vyvíjel obrovský tlak zejména na nefašistické mládežnické organizace, a to v tak velkém měřítku, že státní sekretář P. Gasparri byl pod tíhou situace donucen krizi řešit skrze jezuitu P. Tacci Venturiho se samotným B. Mussolinim. Ten, intervencí Svatého stolce, nařídil situaci uklidnit, zvláště pak ukončit útoky proti Katolické akci, pod níž patřily i

²⁸ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 48.

²⁹ Tamtéž, s. 47-51.

³⁰ Tamtéž, s. 55.

skautské organizace. Skauti byli v Itálii pod silným tlakem fašistů, zvláště ve snaze režimu monopolizovat si výchovu mládeže.³¹

V tomto roce také došlo k ustanovení komise, která měla jedenáct členů – osm ze strany státu a tři ze strany Svatého stolce. Komise se v tomto roce sešla celkem pětadvacetkrát.³² Jejím ústředním bodem jednání byla reforma církevního zákonodárství, která vyústila do podoby dvou návrhů – reformy církevní legislativy a finančního zajištění kléru. Výsledky práce komise byly předloženy papeži v lednu následujícího roku, avšak zapříčinily hluboký rozkol mezi církví a státem. Pius XI. totiž návrhy striktně odmítl. Rozhodně nechtěl připustit regulaci církve ze strany státu. Velmi kritizoval poměr členů komise, absenci návrhů řešení tzv. římské otázky a také pojetí náboženské výchovy mládeže. B. Mussolini pod tímto tlakem nakonec reformy stáhl a ani nepředstavil parlamentu.³³

Ovšem v srpnu 1926 pověřil papež církevního právníka a svého osobního poradce v právních otázkách Francesca Pacelliho, aby zahájil nová vyjednávání. Otázka, proč tímto nebyl zpočátku pověřen státní sekretář Gasparri, má snadnou odpověď. Vatikán stále ještě neuznával oficiálně italský stát, a tak diplomatické kontakty nebyly myslitelné.³⁴ Francesco Pacelli byl o čtyři roky starší bratr budoucího papeže Pia XII., toho času apoštolského nuncia v Berlíně, Eugenia Pacelliho. Rodina Pacelliových patřila mezi římskou aristokracii, tzv. aristocrazia nera, černé šlechty. Jednalo se o vlivné rodiny věrné papeži i po roce 1870, kdy došlo k obsazení Říma. Oproti tomu městská elita podporující nový režim se nazývala šlechtou bílou.

F. Pacelli jednání vedl s vysokým státním úředníkem Domenicem Baronem. Jejich první schůzka byla odbornou veřejností považována za zahájení jednání, vedoucích k narovnání vztahů mezi oběma subjekty a také k vyřešení římské otázky. Samotná jednání však nebyla snadná a snad největší spor nastal při řešení statutu Katolické akce. Papež v tomto projektu viděl způsob šíření katolické věrouky mezi masou italského národa, takže velmi důsledně trval na samostatnosti Katolické akce a její neovlivňování ze strany státu. Pius XI. chtěl být také viděn jako „papež Katolické akce“, a tak není divu, že pod svým patronátem si bral osobně jakákoli útok na Katolickou akci.³⁵ Na druhou stranu B. Mussolini spatřoval v tomto uskupení s velkou členskou základnou

³¹ MARTINI, Angelo. *Pio XI e l'Italia. In CONFALONIERI, Carlo (ed.). Pio XI nel trentesimo della morte (1939-1969)*. Milano: Ufficio Studi Arcivescovile, 1969, s. 547.

³² KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 114.

³³ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 58.

³⁴ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 115.

³⁵ WOLFF, Richard J. *Catholicism, Fascism and Italian Education*, s. 8.

jisté nebezpečí v jeho pojetí výchovy uvědomělého občana. Proto také několik měsíců od začátku jednání ohlásil vznik státní organizace pro výchovu dětí a mládeže – Opera Nazionale Balilla. V jeho mysli se tato organizace měla stát nejen konkurentem Katolické akce, ale v posledku i jejím nástupcem. B. Mussolini a také Pius XI. viděli ve výchově dětí a mládeže klíčový moment pro rozvoj jak fašistické, tak katolické nauky v budoucnosti.³⁶ V odlehlejších oblastech státu stále docházelo k útokům na Katolickou akci, zejména na přidružené organice skautů, a tak znepokojený papež, po několika intervencích, nařídil vyjednávání se státem přerušit.³⁷

Samotný B. Mussolini dostal prostřednictvím P. Tacci Venturiho ultimátum. Papež tvrdě naléhal na ukončení násilností, a pokud se tak nastane, hrozil ukončením jednání o římské otázce. B. Mussolini, vědom si své případné politické prohry nejen na poli vnitrostátním, ale i mezinárodním, ustoupil. Vydal ihned rozkaz všem prefektům k zastavení násilností. F. Pacellimu tedy poté papež dovolil pokračovat ve vyjednávání. V tomto období se oba muži, papež i F. Pacelli, scházeli několikrát týdně. Násilnosti sice ojediněle pokračovaly, ale již neměly vliv na průběh jednání, ačkoliv Pius XI. čas od času hrozil ukončením rokování. Byl si však sám vědom vynaložených prostředků a významu smlouvy pro Vatikán.³⁸

První návrh konkordátu byl připraven již v první polovině roku 1927,³⁹ avšak kroky státu k omezení fungování Katolické akce přiměly papeže k opětovnému přerušení jednání. Ta se ale obnovila v roce 1928 a postoupila natolik, že se začaly projednávat i otázky o konkrétní podobě Papežského státu. F. Pacelli se velmi snažil o získání rozsáhlejšího území, ale D. Barone, instruovaný B. Mussolinim, byl v této otázce neústupný. I přesto došlo v srpnu ke vzájemné shodě a byla vypracována budoucí podoba konkordátu. Poměrně snadněji došlo k dohodě o finančním vyrovnání státu s církví. Částka 1.75 miliardy byla rozdělena na dvě části – miliarda lir byla garantována ve státních dluhopisech, 750 milionů lir pak v hotovosti.⁴⁰

I přes úmrtí D. Baroneho v lednu 1929 nebyla finalizace dohod narušena. Jednání převzal samotný Mussolini. Třebaže samotná italská veřejnost nebyla o těchto jednáních informována, s výsledky byl pravidelně seznamován pouze papež Pius XI. a král Viktor Emanuel III. Právní týmy Svatého stolce a italského státu dokončily všechny náležitě

³⁶ Tamtéž.

³⁷ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 116.

³⁸ Tamtéž, s. 117.

³⁹ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 60.

⁴⁰ Tamtéž.

opravy po právní a technické stránce v průběhu ledna a začátku února. A tak tedy nic nebránilo tomu, aby dne 11. února 1929 byl text Lateránských dohod podepsán.

Lateránské smlouvy (1929)

V pondělí 11. února 1929 se v soukromé papežské knihovně sešel papež se státním sekretářem P. Gasparrim a jeho tajemníkem Francescem Borgongini-Ducou. Pius XI. dostal k poslední revizi finální text smluv. Po pečlivém přečtení papež přikývnul na souhlas⁴¹ a P. Gasparri, vědom si přelomového okamžiku pro církev, si vyžádal požehnaní. Poté oba muži od papeže odešli.

Význam smluv nelze přeceňovat. Od vzniku Itálie, která slíbila věčně dodržovat odluku církve od státu, se nikdy papežové nevzdali ideje o znovunastolení autoritářského systému, který by plně fungoval v úzké spolupráci s církevními principy. Po téměř šedesáti letech se tato myšlenka začala aplikovat na fašistický režim.⁴²

Podepsání smluv došlo v papežské síni Lateránského paláce, starého sídla papežů již od 4. století. Smutnou skutečností byl fakt, že od 1870 do tohoto paláce žádný z papežů nevstoupil, neboť až do této chvíle byli „vězni Vatikánu“. Samotné smlouvy byly podepsány v pravé poledne. Za velké účasti zástupců medií text podepsal státní sekretář P. Gasparri a předseda vlády B. Mussolini.⁴³

Lateránské dohody byly komplexní systém smluv, který zahrnoval mezinárodní, konkordátní a finanční smlouvu. Mezinárodní smlouva potvrzovala vznik a suverenitu městského státu Vatikán, a to i v mezinárodním měřítku, a také s konečnou platností vyřešila římskou otázku včetně jeho hranic. Druhá dohoda vyřešila finanční odškodnění Svatého stolce ze strany italského státu a konečně třetí se zabývala konkordátem mezi katolickou církví a Itálií.⁴⁴

Území Vatikánu bylo prohlášeno za suverénní, neutrální, neporušitelné. Papež disponoval veškerými pravomoci na tímto teritoriem. Římskokatolická víra se stala oficiálním náboženstvím Itálie a sám papež byl prohlášen jako nedotknutelný

⁴¹ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 121.

⁴² Tamtéž.

⁴³ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 61.

⁴⁴ VOTAVOVÁ, Petra – ŠMÍD, Marek. *Dlouhá cesta k Lateránským smlouvám. Diplomatické styky Svatého stolce a Itálie od nástupu fašismu k moci do uzavření Lateránských smluv*, Studia Theologica. Teologický časopis Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého, Teologické fakulty Jihočeské univerzity, Teologické fakulty Trnavské univerzity a Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy 2018, roč. 20, č. 2, s. 203.

s ochranou státu v případě nutnosti. Papež se na oplátku zavázal ke striktní mezinárodní neutralitě a uznal římskou otázku za definitivně uzavřenou.⁴⁵ Logickým vyústěním vyhlášení suverenity bylo přiznání všech práv vyslanců diplomatickým zástupcům Svatého stolce. Také církevní sňatek se dočkal zrovnoprávnění a civilní právo se přizpůsobilo právu církevnímu i v otázce rozvodů, který se stal tedy nemožným⁴⁶ a na všech státních školách byl vyvěšen kříž.⁴⁷

Finanční odškodnění bylo kompenzováno rezignací církve na územní celky dřívějšího papežského státu a Itálie si uvolnění financí také podmiňoval ukončením činnosti Katolických skautů. Další, neméně důležitou podmínkou vyplacení financí, byla státní kontrola při jmenování církevních hodnostářů na území Itálie. Nutno je ovšem zmínit fakt, že církvi náleželo nyní právo vychovávat děti a mládež na základních a středních školách v duchu katolicismu. Samotná Katolická akce byla zachována a státem uznána jen jako náboženská organizace, a to s podmínkou, že nebude vyvíjet žádnou politickou aktivitu. Došlo tedy k opětovnému zákazu účasti církevních hodnostářů aktivně na politickém vývoji ve státě.⁴⁸ Tato část smluv ale byla otevřeně narušena již v roce 1931, tedy dva roky po podepsání, kdy B. Mussolini ostře kritizoval fakt, že se Katolická akce nadržuje striktně náboženských otázek, ale aktivně se zapojuje do těch společenských. Na základě těchto událostí byl téhož roku vydán dekret o rozpuštění Katolické akce. Konflikt byl nakonec řešen smírem, Katolická akce nepřestala existovat, avšak byla donucena se zdržet jiné než náboženské aktivity.⁴⁹

K území nově vzniklého městského státu Vatikán náleželo okolí svatopetrské baziliky a další budovy nacházející se v Římě – baziliky San Paolo fuori le mura, San Giovanni in Laterano, Santa Maria Maggiore a budovy, které k těmto bazilikám patřily. Svatý stolec získal vlastnictví paláců kuriálních úřadů a letní rezidenci v Castel Gandolfo nedaleko Říma.⁵⁰ Dále italský stát uznal Vatikánu budovu vily Barberini v Římě a baziliky Svaté chýše v Loretu, Svatého Františka v Assisi a Svatého Antonína v Padově.⁵¹ Papež také uznal suverenitu italského státu pod nadvládou savojské dynastie s hlavním městem Římem. Prvním vatikánským zástupcem u italské vlády se

⁴⁵ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008, s. 102

⁴⁶ Církevní sňatek nebyl italským státem uznáván již od roku 1865 a jako takovému musel předcházet sňatek státní.

⁴⁷ ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 62.

⁴⁸ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 52.

⁴⁹ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*, s. 407.

⁵⁰ ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku*, s. 60.

⁵¹ SCOPPOLA, Pietro (ed.). *La Chiesa e il fascismo. Documenti e interpretazioni*, Roma – Bari: Universale Laterza, 1976, s. 168-182.

stal blízký přítel státního sekretáře P. Gasparriho pětáctýřicetiletý kardinál F. Borgongini-Duca. Naopak prvním vyslancem italské vlády u Svatého stolce se stal fašistický senátor Cesare Maria De Vecchi, oddaný katolík s vazbami na vyšší vrstvy italské společnosti.⁵² Proč B. Mussolini jmenoval právě jeho, zůstává obestřeno tajemstvím. Samotný duce nepovažoval C. M. De Vecchiho za schopného diplomata nebo politika a často se o něm posměšně vyjadřoval.⁵³ Vyslanci italské vlády připadl nesnadný úkol. Již na druhé schůzce s papežem Piem XI. byl konfrontován s útoky na Katolickou akci. A tyto konfrontace definovaly jeho diplomatickou kariéru u Svatého stolce.⁵⁴

Výsledek nesnadného, mnohaletého vyjednávání byl náležitě oslavován širokou katolickou veřejností, a to nejen v Itálii. Dokonce na mnohem místech ve světě byly slouženy slavnostní obřady Te Deum. Periodika blízká Vatikánu, zejména pak L'Osservatore Romano, věnovaly smlouvám značnou pozornost, a to na prvních stránkách novin. Nadšení potvrzuje snad jen jeden komentář ze všech, z výše zmiňovaného deníku, ze dne 12. února 1929: „*Itálie byla navrácena Bohu a Bůh Itálii.*“⁵⁵

Je ovšem nutné připustit, že nadšení nesdíleli všichni. Dokonce i samotný papež, jinak velmi nadšený, si měl údajně povzdechnout při schůzce se šlechticem Stefanem Jacinim, že uzavření textu je věc jedna, ale jeho plnění druhá.⁵⁶ I další členové církve, zejména římské kurie, byli skeptičtí, a to zejména jejich konzervativní křídlo, neboť bylo přesvědčeno, že církev ustoupila příliš a získala za to velmi málo. Také křesťanské strany Evropy, sdružené do tzv. „Bílé internacionály“, reagovaly na Lateránské dohody zděšeně. Jejich představitelé v nich viděli uzavření aliance Vatikánu a Mussoliniho režimu, proti kterému aktivně bojovaly. Zdá se, že toto mělo za důsledek pozdější vzednutí vlny antiklerikalismu i v samotné italské lidové straně.⁵⁷

B. Mussolini, ať už přímým rozkazem, nebo silou svého charismatu, spustil vlnu obrovského nadšení také v řadách svých stoupenců, fašistů i fašistických novin. Jak podrobnější analýza italské politiky napovídá, B. Mussolini považoval uzavření smíru s Vatikánem za klíčovou otázku svého působení na vnitropolitické scéně a byl na tento fakt náležitě pyšný. Je otázkou spekulace, jak uzavření takto důležité dohody ovlivnilo

⁵² ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 63.

⁵³ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 134.

⁵⁴ Tamtéž, s. 135-137.

⁵⁵ *L'Osservatore Romano*, 12. 2. 1929.

⁵⁶ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 131.

⁵⁷ BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*, s. 103.

vztahy na scéně mezinárodní. Jisté je, že se B. Mussolini musel jevit jako schopný diplomat na mezinárodní scéně. Ale i on neměl úplnou podporu fašistů, zejména těch antiklerikálně laděných, kteří mu vytýkali jeho zavržení odluky církve od státu.

B. Mussolini se tedy nacházel v nesnadné situaci. Proto dne 13. května 1929 vystoupil na závěr rozprav o ratifikaci smluv v parlamentu se svým plamenným projevem. V něm mimo jiné zaznělo ujištění, že církev není svrchovaná a už vůbec ne svobodná. Nadále jak Svatý stolec, tak klérus, podléhaly zákonům italského státu. Nebál se dokonce označit církev za jednu z palestinských sekt, která své důležitosti a velikosti dosáhla až v Římě. Podle B. Mussoliniho byl italský stát katolický, ale především a zejména fašistický.⁵⁸

Po tomto, pro B. Mussoliniho, velkolepém projevu požádal Pius XI. F. Pacelliho, aby se s vůdcem setkal. Papež se velmi hněval, dokonce ústy F. Pacelliho pohrozil ukončením všech rozprav o realizaci dohod ve smlouvách obsažených. B. Mussolini zástupce Svatého stolce uklidnil s tím, že projev byl politický a v dalším vystoupení nejasnosti vysvětlí. Avšak toto tvrzení B. Mussoliniho nedošlo naplnění, protože jeho projev v senátu při projednávání Lateránských smluv se lišil od toho v parlamentu pouze v detailech. F. Pacelli, jako přední vyjednávač Vatikánu, považoval dohody za nesmírně důležité a s velkou pečlivostí sestavené, a tak v následujících týdnech se snažil zabránit jejich odmítnutí, což mu Pius XI. i B. Mussolini velmi výrazně znesnadňovali. Tato politická hra nakonec ustoupila zdravému rozumu a dne 7. června 1929 smlouvy nabyly platnosti.⁵⁹

Lateránské smlouvy vytvořily mezi Vatikánem a Itálií podivný vztah, kdy jeden v druhém viděli nebezpečí, ale i možnost k upevnění a zakořenění katolicismu na jedné straně, nebo fašismu na straně druhé. Papež viděl ve fašistické vládě cestu k obnovení konfesního státu, ač si byl plně vědom, že B. Mussoliniho nepřesvědčí. Duce zase spatřoval v církvi prostředek na upevnění své vlastní vlády, neboť dobře věděl, jak je víra v Boha pevně prostoupena italskou veřejností. Samotný klérus byl vnímán B. Mussolinim jako nástroj, který mu zaručí podporu lidu. Podepsané smlouvy oběma stranám zaručovaly jisté výhody, překonaly desítky let dlouhé diplomatické vakuum mezi Svatým stolcem a Itálií, přesto ani papež, ani duce, nebyli s finální podobou dohod

⁵⁸ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 131-132.

⁵⁹ KERTZER, David I. *Papež a Mussolini*, s. 133.

zcela spokojeni. Dalo se očekávat, že spolupráce církve a státu nebude snadná, anebo dokonce, že samotné smlouvy budou jednou nebo druhou stranou vypovězeny.⁶⁰

Lateránské smlouvy, platné téměř beze změn až do dnešních dnů, určovaly další vývoj vztahů mezi Svatým stolcem a Itálií. Dlužno dodat, že vztahy zůstaly napjaté, zejména v otázkách náboženských organizací a vydávání tiskovin bez kontroly státu. Jak bylo popsáno výše, rozpor Pia XI. a B. Mussoliniho v souvislosti s Katolickou akcí byl vyřešen smírem – ačkoliv se samotný B. Mussolini k otevřenému pronásledování církve již nikdy neuchýlil, vzájemné vztahy nebyly dobré.⁶¹ Nezávislost Svatého stolce nebyla porušena ani okupační německou armádou v letech 1943-1944, kdy de facto ovládala a kontrolovala Řím.

Dohoda s B. Mussolinim přinesla také řadu těžkostí, a to zejména v období nadcházejících válečných útrap. Díky Lateránským smlouvám byla italská katolická veřejnost, včetně biskupů, méně vnímavá na papežovy výtky směrem k režimu, a více si všímala zdánlivých i skutečných výhod.⁶²

Samotnému papeži se zmenšil manévrovací prostor v diplomacii, dílem díky církevním úředníkům, kteří byli méně bystrý než on, a hlavně byli smířlivější k fašistickému režimu. Nejvíce se to ukázalo během války Etiopie, kdy Pius XI. tvrdě označil invazi za nespravedlivou tažení, během svého veřejného vystoupení v Castel Gandolfo. Avšak znění promluvy, publikované v *L'Osservatore Romano*, bylo upraveno a byly vypuštěny všechny zmínky, které by mohly dráždit Mussoliniho režim. Papežovu snahu o vyřešení konfliktu v Etiopii pomocí britského zprostředkování B. Mussolini odmítl. Také úsilí Pia XI. o zabránění vytvoření osy Berlín-Řím vyšlo naprázdno. Itálie nejen uzavřela spojení s nacistickým Německem, ale také koncem třicátých let po jeho vzoru přijala rasistické zákony. Papež svůj nesouhlas mohl pouze demonstrovat při návštěvě Hitlera v Římě, kdy nechal uzavřít vatikánská muzea a odjel do své letní rezidence Castel Gandolfo.⁶³

Uzavření Lateránských smluv nelze z pohledu Svatého stolce a přeneseně i osobnost papeže Pia XI. chápat jako jen smírný nebo dokonce více než přátelský krok směrem k fašismu. Je nezbytné hledět na události prizmatem doby, kdy fašismus se ještě plně neprojevil a všechny zřůdnosti tohoto režimu nešlo předvídat. Pius XI. byl během svého

⁶⁰ Tamtéž, s. 134.

⁶¹ VOTAVOVÁ, Petra – ŠMÍD, Marek, *Dlouhá cesta k Lateránským smlouvám*, s. 207.

⁶² HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*, s. 407.

⁶³ Tamtéž, s. 407-408.

pontifikátu neustále konfrontován s autoritativními a totalitními režimy, ať s fašismem v Itálii, nacismem v Německu, nebo s komunismem v Sovětském svazu.

Přínos Lateránských smluv pro narovnání vztahů mezi státem a církví byl mimořádný, což naznačuje i fakt, že smlouvy nebyly nikdy zrušeny. V těžkých válečných dobách pomohly Svatému stolci přežít, a zvláště po roce 1945 přispěly k rozvoji evangelizace v Itálii. Den podpisu dohod – 11. února – je ve Vatikánu státním svátkem.⁶⁴

Československá legace u Svatého stolce a osobnost vyslance Vladimíra Radimského

Zvláště nutné je na začátku uvést v patrnost, že osoba Vladimíra Radimského vstupuje na diplomatické pole Svatého stolce až v roce 1928. Můj výzkum se ovšem týká rovněž roku 1927, a proto musím představit i osobu Dr. Eduarda Jelena.

Eduard Jelen

Po absolvování gymnázia vystudoval právnickou fakultu české univerzity v Praze (JUDr. 1915), poté vykonával krátkou dobu advokátní praxi a od konce roku 1915 působil v rakousko-uherské státní službě. Na ministerstvo zahraničních věcí v Praze nastoupil v červnu 1920 jako ministerský podtajemník. Od 1. července 1925 byl přidělen jako legační tajemník na československé vyslanectví u Svatého stolce, jehož vedení také vzápětí po svém příjezdu převzal v důsledku odvolání vyslance Václava Palliera po tzv. Marmaggiho aféře. Legaci u Svatého stolce vedl až do obnovy řádných diplomatických vztahů, do června 1928, přičemž se také aktivně zúčastnil jednání o tzv. modus vivendi, kdy asistoval vyslanci K. Kroftovi při jeho vatikánských misích. Po návratu do Prahy působil jako odborový rada (od roku 1931 jako vrchní odborový rada) zařazen do politické sekce ministerstva zahraničních věcí, kde působil v oddělení pro zvláštní úkoly. Od června 1935 vedl jako chargé d'affaires československé vyslanectví v Portugalsku, odkud byl však již v červenci 1937 odvolán po přerušení diplomatických vztahů mezi Lisabonem a Prahou. Po likvidaci československé zahraniční služby byl v červnu 1939 převeden do kanceláře protektorátního státního prezidenta E. Háchy.

⁶⁴ HALAS, František X. *Fenomén Vatikán*, s. 305-306.

V listopadu 1945 byl znovu povolán (již jako ministerský rada) na ministerstvo zahraničí, kde byl zařazen jako vedoucí 7. oddělení do politické sekce. Při reorganizaci ministerstva v únoru 1949 byl poslán na dovolenou. Dožil v ústraní v Praze, kde zpracoval mj. podrobný přehled vývoje československo-vatikánských vztahů v meziválečném období, který je dnes uložen v jeho pozůstalosti v Archivu Národního muzea.⁶⁵

Vladimír Radimský

Vladimír Radimský se narodil dne 29. února 1880 v Kolíně, kde také o 97 let později zemřel. Od roku 1904 do roku 1918 působil ve službách Rakousko-Uherska v konzulární službě. Svou diplomatickou kariéru zahájil v Bombaji v Indii, přičemž následoval pobyt ve Smyrně a Teheránu, krátce působil i v Cařihradu a Bělehradu. Po první světové válce začal působit jako diplomat nově vzniklé republiky ve Švédsku, krátce poté v Norsku a Litvě. Po diplomatické roztržce mezi Svatým stolcem a Československem se stal diplomatickým zástupcem Československa u Svatého stolce v roce 1928. Zde nepřetržitě působil až do roku 1939, kdy byl v souvislosti s mezinárodním napětím ve střední Evropě donucen vrátit se do okupované Prahy. Zde byl penzionován a prožil zbytek života ve své rodné tvrzi Pašinka u Kolína.⁶⁶

Vladimír Radimský zaslal během své diplomatické mise do Československa ministru zahraničí Edvardu Benešovi bezpočet zpráv a hlášení. Ve své práci se zaměřují hlavně na relace z let 1927-1929 s důrazem na vatikánsko-italské vztahy.

Rok 1927

Tento rok E. Jelen zmiňuje vztahy mezi československým státem a Svatým stolcem ve zprávě z 19. února 1927.⁶⁷ Ovzduší k obnovení politických jednání se podle E. Jelena

⁶⁵ Archiv Národního muzea, Eduard Jelen, karton 2B.

⁶⁶ DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Praha: Academia, 2013, s. 202.

⁶⁷ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1927, Eduard Jelen, 19. 2. 1927.

vyčistilo a Svatý stolec je více otevřen k obnově vedení jednání směřujících ke konkordátu. Tyto své domněnky dokládá zvýšeným zájmem italského tisku o ČSR.⁶⁸

Ohledně italsko-vatikánských vztahů si E. Jelen všiml zvýšeného zájmu papeže o pokračování koncilu z roku 1870, avšak v jedné větě dodává, že se jedná pouze o pověsti, vzniklé špatným výkladem kroků papeže při nakládání s akty koncilu. Samotné vztahy mezi oběma státy byly podle E. Jelena napjaté hlavně díky upisování státní půjčky, kde toto většina kléru podporovala, ale samotný Vatikán se upisování stavěl značně konzervativně. Ovšem italský stát se velmi snažil zlepšovat vzájemné vztahy, například při znovuvysvěcení syrakuské katedrály, kdy kardinál Alessio Ascelasi byl přijat se všemi poctami úřady, vojskem i fašistickým oddílem. V samotném Římě se za pomoci státu v té samé době opravovalo dvanáct kostelů.⁶⁹

Dlužno podotknout, že situace nebyla pouze pozitivní. Ve stejné zprávě je zmíněno, že Vatikán, respektive papež samotný, velmi těžce nesl státní, veskrze jednostranné, vyřešení sporu o výchovu dětí a mládeže. Reakce papeže byla otisknuta ve vatikánském listu *L'Osservatore Romano*, a i přes smířlivý text, je dle E. Jelena jasně cítit silný nesouhlas papeže. Papež zejména vyjádřil velkou lítost nad ukončením Katolické akce a opět v textu zdůraznil její nepolitický ráz. Nejen tento fakt, ale i další drobné události vedou E. Jelena k názoru, že vztahy, i přes snahu obou stran, jsou značně napjaté, a zejména kvůli roztržce ohledně zrušení Katolické akce, nesnadno v budoucnosti překonatelné. Také protikatolické excesy vztahům nepomohly, ale dle E. Jelena bylo vysoce pravděpodobné, že šéf italské vlády je držen v jistém druhu nevědomosti o těchto protikatolických akcích.⁷⁰

Spor o působení Katolické akce je hlavním tématem vztahů Itálie a Vatikánu i v další zprávě z 18. března. Podle autora došlo k poměrně silným přestřelkám italských fašistických listů a katolických týdeníků.⁷¹ Vyřešení římské otázky bylo, dle názoru E. Jelena, v dané situaci nemožné.

Ovšem politická zpráva z 11. dubna popisuje souběh politických vyjádření obou stran. Jak představitelé Vatikánu, tak italského státu ve svých vyjádřeních postupovali velmi opatrně a snažili se situaci podpořit směrem k vyjasnění vztahů mezi Svatým stolicem a Itálií. Například mantovský biskup Giovanni Battista Peruzzo zaslal B. Mussolinimu list, v němž mu vřele poděkoval a vyzdvihl šéfa vlády jako člověka, který

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán 1927, Eduard Jelen, 18. 3. 1927.

byl povolán vést italský národ.⁷² Na druhé straně byl publikován článek ministra spravedlnosti Massima Rocca, ve kterém psal, že jedním z cílů italského státu je podporovat i náboženství státní, a náboženství státní je katolické.⁷³

Zjevně pobouřený papež oslavil své sedmdesáté narozeniny zcela v tichosti a ve velmi uzavřené společnosti. Členové diplomatických sborů mohli pouze zapsat přání do připravené knihy. E. Jelen si nevšiml, že by italská vláda, nebo B. Mussolini osobně, zaslala papeži oficiální gratulaci, jako například německý prezident Paul von Hindenburg.⁷⁴ Ve zprávě ze dne 13. června si pisatel všímá přijmutí tzv. Charty práce katolickým tiskem. Je zřejmé, že obsahově se tato charta nemohla shodovat s učením katolické církve, a tak byla silně kritizována, hlavně její koncepce rodiny jako postradatelné části společnosti, sloužící pouze zájmu státu, nikoliv zájmu té dané rodiny, či jednotlivým členům. Jednotlivé novinové články docházely k závěru, že fašismus nemůže být úplným naplněním italského národa.⁷⁵ Do kontrastu k Chartě práce autoři nejčastěji staví encykliku Rerum Novarum papeže Lva XIII.

Přičlenění Katolické akce do státního systému pochvalně glosoval i B. Mussolini s dodatkem, že tento akt je vyvrcholení zničení veškeré politické konkurence v Itálii.⁷⁶ Přes zjevný tlak státu na církve její představitelé vyjadřovali podporu státu a jeho zástupcům. Například italský král byl pozdraven syrakuským arcibiskupem při návštěvě katedrály. Tedy čteno mezi řádky je jasné, že jednotný postup proti italskému státu, respektive proti fašistům, nebyl Svatému stolci dopřán.

Na podzim roku 1927 konstatoval E. Jelen, že i přes vzájemné dílčí snahy jednotlivých zástupců kléru a italského státu, je vyřešení římské otázky nereálné. Jako svůj pohled nabídl několik událostí, ve kterých vystupovali arcibiskupové, například při návštěvě plavidel italské armády v Ostii, ale toto přisuzuje pouze osobní iniciativě arcibiskupů a biskupů, nikoliv snaze samotného papeže.⁷⁷ Ve stejné zprávě je zmíněn i IX. Eucharistický kongres v Bologni, který podle několika zdrojů měl řešit i zahájení jednání o vyřešení římské otázky, ale samotný E. Jelen se o těchto spekulacích vyjádřil jako o „fantaziích“.⁷⁸ Samotný kongres byl velmi dobře organizován a státní zpráva velmi dbala na pořádek a průběh. Ovšem autor zprávy si všímá také zatčení pěti kněžích

⁷² AMVZ, Politické zprávy – Vatikán 1927, Eduard Jelen, 11. 4. 1927.

⁷³ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán 1927, Eduard Jelen, 11. 4. 1927.

⁷⁴ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán 1927, Eduard Jelen, 13. 6. 1927.

⁷⁵ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán 1927, Eduard Jelen, 13. 6. 1927.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1927, Eduard Jelen 3. 9. 1927.

⁷⁸ Tamtéž.

v Udine a věnuje poměrně velkou část nenávisným útokům Dona Sturza namířených proti Vatikánu. Tedy lze chápat celou situaci jako velmi složitou, přes vzájemné ústupky téměř nemožnou k zahájení prvních kroků k jednání mezi Svatým Stolicem a Itálií. V kontrastu výše zmíněného E. Jelen zmiňuje několik novinových článků, zvláště ve fašistických novinách, které naznačují, že první kroky k vyřešení římské otázky byly již učiněny. Dokonce mluví o uzavření konkordátu. Dlužno dodat, že katolické listy přišly s poměrně rychlou a tvrdou odpovědí. I přes jednotlivé dílčí přátelské kroky italské vlády v druhořadých záležitostech nebylo vyřešení římské otázky pouze v rukou italského státu. Status papeže, jako vůdce církve, která je nad národy, musí být zcela nezávislý na jakémkoliv státu a tento fakt, dle E. Jelena, brání vzájemnému sblížení a rychlému rozvázání složité situace.⁷⁹

Roztržka by byla tedy vyřešena pouze jasnou deklarací papežovi nezávislosti, nejen vůči Itálii, ale vůči všem národům. Tato nezávislost musela být nejen deklarována smluvně, ale i všeobecně uznána. Fašistický tisk reagoval rozborem bývalého ministra Gentileho, který takto mezinárodně deklarovanou nezávislost považoval za nesmysl a za narušení suverenity italského státu.⁸⁰

Závěr zprávy tvoří osobní shrnutí E. Jelena, který vidí přes snahu nového režimu, formální a právní vyřešení jako nesnadný úkol, který příliš nepokročil. Otevřeně popsal, že aktivnějším členem vzájemných snah byla italská vláda, kdežto Vatikán působil pasivně a spíše defenzivně. Podle autora zprávy se za původce rezervovaného chování považoval kardinál Gasparri, a tento fakt nepřispíval k jeho oblibě mezi vládními činiteli.⁸¹

Koncem roku 1927, konkrétně ve zprávě z 12. listopadu E. Jelen zmínil všeobecné vzrušení mezi vyslanci u Svatého stolce, které bylo způsobené zprávou, že italská vláda i Vatikán jsou připraveni k zahájení vzájemných jednání na vyřešení římské otázky a statusu papeže. Ovšem počáteční vzrušení bylo zmírněno oboustrannými prohlášeními, že řešení není pod časovým tlakem a ani jedna strana nespěchala.⁸² Největším problémem stále zůstalo řešení suverenity papeže, tedy vzniku Papežského státu, velikost území i mezinárodní status. Samotný Vatikán nechtěl obnovu území z doby před rokem 1870, avšak své vlastní území považoval za nutnost. Toto území by taky nebylo ovlivněno zákony Itálie a mělo by mít své vlastní zákony. Dle Vatikánu bylo také nutné, aby

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1927, Eduard Jelen 3. 9. 1927.

⁸² AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1927, Eduard Jelen 12. 11. 1927.

jednání o dohodě byla bilaterální, mezi Svatým stolcem a Itálií, ergo aby italský stát nevyřešil problém vydáním vnitřního zákona, například nějakou obdobou garančního zákona. Vatikán přímo nepožadoval mezinárodní záruky své nezávislosti, podpořené smluvně, ale vzhledem ke svému celosvětovému působení viděl záruky ostatních národů jako věc morální.⁸³

Dle stanoviska italské vlády nebyla nezávislost papežského státu závislá na jeho vlastním území. Naopak ukazovala na fakt, že v minulosti tento model nebyl úspěšný a je tedy překonaný.⁸⁴

Ve shrnutí je autorem zprávy zmíněno, že stanovisko Vatikánu se tedy v posledku nezměnilo. Ačkoliv byl Vatikán ochoten ke smíru, očekával spravedlnost. E. Jelen soudil, z rozhovorů s vyslanci, že zájem ze strany Vatikánu k ukončení sporu, byl minimálně vlažný a nebyla příliš vůle věci urychlit. Jak napsáno výše, hybatelem a aktivnější stranou byla fašistická strana, a to i přes fakt, že tyto snahy o sblížení byly v nezanedbatelné části členů strany považovány za projev slabosti a rozhodně nebyly kladně přijímány.⁸⁵ Tyto jednotlivé polemiky zákulisní, ale i novinové, vedly řadu vyslanců, ale i členy diplomatických sborů, k domněnkám, že byly jistým druhem přede hry k samotným jednáním, ne-li přímo již popisovaným začátkem.

Ve shrnutí roku 1927 je tedy nutno popsat vzájemné opatrné chování obou stran a zejména vyzdvihnout aktivnější přístup fašistické vlády k řešení sporných otázek a uzavření sporu. E. Jelen tak však usuzoval jen z reakcí tisku, ať už fašistického, nebo vatikánského. Zákulisní debaty, které několikrát zmiňuje, k objasnění stavu situace vůbec nepomohly. Je tedy jasné, že vzájemné kroky vedoucí k uzavření konkordátu, byly dobře skryty, alespoň zraku a sluchu našeho vyslance u Svatého stolce.

Rok 1928

Začátek dalšího roku se nesl ve stejném duchu, jaký E. Jelen pozoroval koncem roku 1927. Za povšimnutí stojí ostrý útok fašistického deníku *Il Tevere* z února 1928 namířený proti kardinálu P. Gasparri. Deník kardinála ostře obvinil se zaujetí proti

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

fašismu a jeho ovlivňování papeže v neprospěch italského státu. Vatikánský list *L'Osservatore Romano* tento útok krátce odsoudil nesouhlasným stanoviskem.⁸⁶ V souvislosti s kardinálem P. Gasparim napsal E. Jelen v následující zprávě o množících se pověstech o chystaném odolání kardinála a jeho nahrazením. Jména možných kandidátů nebyla vyslanci neznámá. Zatímco jako nejvíce pravděpodobného nástupce uvedl kardinála Rafaela Merry del Vala, jiní naopak mluvili o berlínském nunciu E. Pacellim, který se údajně měl v červnu roku 1928 stát kardinálem, jak napovídala zákulisní informace. V tom samém čase fašistické noviny začaly vést štvavou kampaň proti nunciu E. Pacellim, ale, kromě krátkého dementování v *L'Osservatore Romano*, nevzbudila tato kampaň větší reakce.⁸⁷

Poprvé se také objevilo jméno bývalého jezuitského tajemníka P. Tacchi Venturiho, a to v souvislosti s neúspěšným atentátem, který T. Venturi přežil, jelikož zranění nebylo vážné. E. Jelen napsal, že je vysoká pravděpodobnost, že T. Venturi působí jako polooficiální prostředník jednání mezi fašistickou vládou a Svatým stolcem. Svou domněnku podporuje tvrzením, že jezuité se zdají nejvíce nakloněni dohodě mezi Vatikánem a Itálií a také faktem, že T. Venturi měl osobní styky přímo s B. Mussolinim.⁸⁸ Na začátku roku také opět vzplanul konflikt Vatikánu s italskou vládou ohledně výchovy mládeže a také tvrzení Svatého stolce, že poměr mezi Vatikánem a Itálií se od roku 1870 nezměnil. V tuto chvíli vystoupil samotný papež ve svém projevu dne 25. března při audienci. Ve svém projevu vyzdvihl snahy italského státu a všechna dobra jím vykonaná ve jménu katolické církve. Avšak toto samotné, podle papeže, nestačilo. Vždyť katolická víra je vírou italského národa. Více se projev zaměřil na monopolizaci rodiny ze strany státu a výchovu mládeže, kterou katoličtí rodiče nesměli ovlivňovat. Na tento papežův ostrý projev reagoval B. Mussolini hned následujícího dne vydáním dekretu zakazujícím shromažďování mládeže v organizacích mimo *Opera Nazionale Balilla*. V první řadě toto opatření postihlo hlavně katolické organizace.⁸⁹

Ostrá reakce B. Mussoliniho otevřela hráze nenávisti ze strany fašistického tisku, který kromě jiného začal dokola opakovat myšlenku, že fašismus katolickou církev nepotřebuje a jakýkoliv projev nespokojenosti měl přijít trest, tzv. utáhnutí šroubů.⁹⁰ E. Jelen také ve stejné zprávě napsal, že tento dekret se dle polooficiálního výkladu samotného B.

⁸⁶ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Eduard Jelen 2. 3. 1928.

⁸⁷ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Eduard Jelen 16. 4. 1928.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

Mussoliniho vztahuje pouze na katolické skauty. Ovšem toto ujištění Vatikánu nestačilo. Zdánlivě tyto události vedly ke zhoršení situace a vztahu Vatikánu a Itálie. Ovšem vyslanci neunikly informace o tajném sblížení nižších státních a vatikánských úředníků, které také popisuje. Dlužno dodat, že sám E. Jelen cítil katolickou církev v Itálii jako poslední ostrov odporu proti fašismu, který byl schopen a mohl otevřeně vyjadřovat nespokojenost se státním postupem v mnoha otázkách, především v otázce výchovy dětí a mládeže. V posledních řádcích své zprávy opakoval již několikrát výše napsané, že vyřešení otázky římské nepokročilo nijak dopředu, naopak považoval situaci za horší od podzimu 1927.⁹¹

Ve zprávě ze dne 22. května si E. Jelen všiml reakce na volby v Německu a spolu s tímto opět otevřel otázku nuncia E. Pacelliho. Již otevřeně napsal, že v Římě ho považují nejen za kandidáta na kardinálský klobouk, ale že se o něm mluví jako nástupci státního sekretáře P. Gasparriho.⁹²

Dne 8. června 1928 došlo k nástupu vyslance Vladimíra Radimského a jeho následné audienci u kardinála P. Gasparriho.⁹³ Další zprávy byly již tedy napsány V. Radimským, a nikoliv E. Jelenem.

V. Radimský si v jedné ze svých prvních zpráv všiml nejen oficiálních vyjádření, ale též zákulisních diskuzí, například na zdraví papeže, které ovšem sám považoval za lživé.⁹⁴ Naopak pravdivé se mu zdálo oddálení jmenování nuncia E. Pacelliho kardinálem z důvodu napjaté situace v Německu, a především v Berlíně. Také dementoval pověsti o odstoupení kardinála P. Gasparriho.⁹⁵

Ve vztazích Vatikánu a italské vlády vyzdvihl snahu B. Mussoliniho o zmírnění výše uvedeného dekretu o rozpuštění všech organizací nespádajících do *Opera Nazionale Balilla*. Šéf italské vlády rozeslal direktivní nařízení všem prefektům, aby dekret byl vykládán a používán pouze na organizace, které měly polovojenský ráz. Ostatní sdružení byla povolena a mohla tvořit, což bylo Vatikánem následně kladně kvitováno.⁹⁶ Za další smířlivý krok V. Radimský považuje nařízení B. Mussoliniho o volnu ve čtvrtek pro děti a mládež, na který se tedy mohlo přesunout nedělní fyzické cvičení. Neděle tak zůstala dnem volna a mohla být využita k náboženským úkonům.⁹⁷

⁹¹ Tamtéž.

⁹² AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Eduard Jelen 22. 5. 1928.

⁹³ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Vladimír Radimský, 8. 6. 1928.

⁹⁴ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Vladimír Radimský, 10. 7. 1928.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Tamtéž.

Ostrou reakci katolického tisku si vysoudila řeč B. Mussoliniho, pronesená v parlamentu v polovině května. B. Mussolini prohlásil, že všechny problémy politické, sociální a jiné, je nutno řešit ve státě a se státem a nic mimo něj. Což zcela logicky neodpovídalo koncepčnímu řešení katolické církve. Ovšem přes větší či menší konflikty a novinové přestřelky, V. Radimský zaznamenal i pozitivní posun ve vztazích. Například zmiňoval povolení papežovou všem biskupům ve věci jednání ohledně Katolické akce nejen s vládními úřady, ale případně i se samotným šéfem vlády.⁹⁸ Autor zprávy také poznamenal, že tiskem prošla zpráva o sumách, které vláda věnuje na opravy kostelů a chrámů.

Ve zprávě ze dne 8. října V. Radimský s překvapením popsal smířlivý článek v *L'Osservatore Romano* ze dne 20. září, tedy v den výročí vstupu italských vojsk do Říma.⁹⁹ Poukazoval hlavně na velmi smířlivý postoj a popis vztahu Vatikánu a Itálie jako dvou rozvedených rodičů, které italský národ, jako dítě, oba miluje. Sám ovšem poznamenal, že toto střídání přátelských a nepřátelských období je ve vztahu Svatého stolce a fašistické vlády běžným jevem.¹⁰⁰ Z článku bylo podle V. Radimského také patrné, že pokud bude Vatikánu zaručena svoboda, a to všeobecně, byla by dohoda víceméně jen otázkou formy. Ačkoliv tento článek byl podepsán samotným šéfredaktorem, náš vyslanec poukázal na fakt, že článek byl sestaven v srdci Vatikánu, a to dokonce samotným papežem.¹⁰¹

Tento článek byl ostatním italským tiskem přijat s nadšením a řada lidí v něm spatřovala posun řešení římské otázky. Ale i A. Mussolini se v milánském *Popolo d'Italia* vyjádřil, že řešení sporu bylo stále otevřené, ale jako velký pokrok spatřoval ve jmenování zmocněnců k uzavření dohody: na jedné straně papeže, a na druhé straně fašistickou italskou vládu.¹⁰²

V prvních prosincových dnech roku 1928 se mezi diplomatickými sbory začala šířit bouřlivá zpráva, že jednání mezi Vatikánem a Itálií o římské otázce směřovalo rychle k cíli. Itálie prý uznala teritoriální samostatnost Vatikánu, vyměřila se velikost budoucího státu a také hodnota případného vyplaceného odškodného.¹⁰³

Sám V. Radimský při audienci interpeloval státního sekretáře Gasparriho. Ten mu vysvětlil, že otázka římská se nachází ve stejném bodě, jako v roce 1870. Samotný

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Vladimír Radimský, 8.10.1928.

¹⁰⁰ Tamtéž

¹⁰¹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Vladimír Radimský, 8.10.1928.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Vladimír Radimský, 22.12.1928.

kardinál Gasparri se prý nechal slyšet, že nevěří, že se dožije nějakého rozluštění.¹⁰⁴ Tento kardinálův názor je také názorem většiny diplomatických sborů. Ovšem dle V. Radimského nelze přehlížet velmi dobré vztahy mezi Vatikánem a italskou vládou. Tyto vztahy ani samotný Vatikán nepopírá. Při podpoře používá citaci kardinála P. Gasparriho z rozhovoru, který poskytl dopisovateli deníku *Paris – Midi*: „*S radostí konstatujeme, že nynější šéf italské vlády nepomine žádné příležitosti, aby způsobil potěšení Svatému stolci. Od roku 1922 se Kristus objevil ve školách, kněží jsou respektováni, procesí se konají bez incidentů. Před dvěma lety byl znovu zaveden svátek Neposkvrněného Početí a nedávno svátek Svatého Josefa. Netřeba vám říci, že při každé příležitosti jsme poděkovali Mussolinimu. To vše však nemá co činit s římskou otázkou. /citováno dle L'Italia ze 7.12.1928/.*“¹⁰⁵ Vatikán, ani jeho tisk nepřinesl oficiální dementi, a tak se V. Radimský domníval, že lze výše uvedenou citaci považovat za autentickou. V závěru své zprávy dodal, že uznání Vatikánu na adresu B. Mussoliniho bylo zasloužené, avšak velmi překvapivé z úst kardinála Gasparriho, který platil za velkého kritika fašismu.¹⁰⁶

Rok 1929

Vyslanec V. Radimský ve své zprávě ze dne 9. ledna 1929 shrnul svou poslední prosincovou zprávu. Navíc zmínil, že přibližování fašistické vlády a Svatého stolce nabralo rychlejších obrátok. Popsal vyjádření B. Mussoliniho směrem k Monsignoru Nazarenu Orlandim, viceprezidentu federace italského kléru. V tomto vyjádření šéf italské vlády slíbil finanční pomoc a uznal, že klérus povzbuzoval snahy fašistů o zlepšení situace v zemědělství.¹⁰⁷ Také si všimá finančních problémů katolických bank a prý z doslechu popsal intervenci papeže u samotného B. Mussoliniho a italského státu. Italská vláda pak pomoc poskytla a se souhlasem ministerstva financí byl zřízen Istituto Centrale di Credito s počátečním vkladem 50 milionů lir, který měl finančně podpořit ohrožené katolické banky.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Tamtéž.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 9. 1. 1928.

¹⁰⁸ Tamtéž.

Přes všechny pozitivní náznaky sblížení italské vlády a Svatého stolce V. Radimský popsal i incidenty, které tento vztah narušovaly, ačkoliv se dle jeho názoru jednalo o podružné problémy, například nedorozumění ohledně statusu Katolické akce jako nepolitické organizace, nebo vznik výlučně ženských atletických závodů, které *L'Osservatore Romano* odsoudilo jako čin nehodný křesťanských zásad a tradic.¹⁰⁹

Za důležitou roztržku ovšem považoval reakci Vatikánu na Mussoliniho řeč, pronesou v senátu: „*Jednou z podstatných novot fašistického státu, kterou má do jisté míry společnou s jinou velkou institucí tisíciletého života, totiž s církví katolickou, je ta skutečnost, že vedle normální organizace veřejné moci má jinou organizaci, obsahující nekonečné množství institucí, jejichž cílem je přiblížit stát k masám, vniknout hluboce do nich, organizovat je, pečovat z větší blízkosti o jejich život hospodářský i duchovní, být prostředníkem i tlumočnickem jejich potřeb.*“¹¹⁰ Následovala reakce v deníku *L'Osservatore Romano*, který odsoudil jakoukoliv podobnost mezi institucemi občanskými a politickými a na druhé straně náboženstvím a církví. V té samé reakci deník kritizuje fašistický stát kvůli jeho snaze o vytvoření „státního náboženství“ a že používal termínu a mluvu církevní.¹¹¹

Přes tyto již známé přestřelky katolických a fašistických deníků V. Radimský ve zprávě popsal i jisté zneklidnění v diplomatických sborech, kde se na přelomu let 1928/1929 začala šířit informace, že jednání mezi Vatikánem a Itálií již nějakou dobu probíhají. Nejblíže k těmto informacím měla francouzská ambasáda. Francouzský velvyslanec měl V. Radimskému potvrdit tyto informace s odvoláním na vysoce postaveného preláta u Svatého stolce. V. Radimský se domníval, že by se mohlo jednat o francouzského kardinála Alexis-Henri-Marie Lépiciera.¹¹² Velvyslanec Francie byl tedy přesvědčen, že k nějakému druhu jednání opravdu docházelo a opakované tvrzení kardinála P. Gasparriho o opaku, jak jsem uvedl výše, nepovažoval za dostatečnou záruku, že by k nějaké dohodě nemohlo v nejbližší době dojít. Velvyslanec Joseph de Fontenay také popsal novoroční recepci pořádanou pro francouzské katolické kruhy v Římě a potvrdil, že se na ní o dohodě mezi Svatým stolcem a Itálií nehovořilo a byl přesvědčen, že B. Mussolini silně usiluje o brzké vyřešení římské otázky, hnán slovy, že největší Ital všech dob bude ten, kdo tento problém rozetne.¹¹³

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ Tamtéž.

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Tamtéž.

Kromě diplomatického sboru Francie byly podobné zvěsti potvrzeny od ambasády španělské a dalších, které V. Radimský nezmínil. Všeobecně panovalo přesvědčení, že situace je při jednání spíše nakloněna Vatikánu, avšak panovaly v diplomatickém sboru obavy z prudkosti papeže, která mohla jednání v jakékoliv fázi přerušit nebo ukončit. Důvěrný informátor československého vyslanectví, kterého ovšem V. Radimský nijak blíže nespecifikuje, spekulace potvrdil. Dokonce popsal, že jednání probíhala i v době, kdy D. Barone, hlavní zástupce italské vlády, již ležel nemocen na lůžku. Jako podklad prý byl vzat návrh dohody z léta 1927, který vypracovali F. Pacelli a zmiňovaní D. Barone.¹¹⁴ Italský tisk, pod kontrolou fašistické vlády, prý dostal tajný pokyn, aby nepsal ani náznakem o případných jednáních, a také nereagoval na tisk zahraniční v této věci.

Vzhledem k množícím se zprávám v zahraničním tisku o dohodě v římské otázce vyžádal si V. Radimský od svého důvěrného informátora, preláta blízkého Vatikánu, podrobnější informace jako dodatek těm, které již dostal a popsal ve zprávě ze dne 9. ledna 1928. Dotyčný prelát vyslanectví řekl v podstatě následující: projekt, ke kterému se dospělo v prosinci, řeší otázku finanční a uzemní. Papežská suverenita se má vztahovat na Vatikán, sousední budovy, nejbližší okolí, zejména směrem na Villa Doria Pamphilj – na tuto vilu a její park. Papežský stát prý měl mít postavení jako Monako nebo San Marino. Finanční náhrada Svatému stolci byla prý stanovena na jednu miliardu lir. Jednání podle informátora vedli F. Pacelli, bratr berlínského nuncia, a za italskou vládu pravděpodobně vysoce postavený úředník ministerstva zahraničí Ammedeo Giannini. Také papež Pius XI. měl se při své poslední tajné konzistoři ke kardinálům vyslovit v tom smyslu, že nastal čas, aby na sebe vzal před světem a církví odpovědnost za rozhodnutí v této věci.¹¹⁵ Dotyčný prelát soudil, že přesná doba a místo ohlášení dohody ještě nebyly stanovena, ale domníval se, že volba vhodného momentu byla přenechána papeži, který tento dohodu ohlásí v roce 1929, ve svém papežském jubilejním roce. V. Radimský, který bezesporu znal identitu preláta, považoval informace za pravdivé a také poznamenal prelátovu žádost o naprostou diskrétnost.¹¹⁶

Vatikán, který byl podle V. Radimského pod tlakem otázek nejen z diplomatických sborů, ale i ze strany zahraničního tisku, vydal krátké prohlášení, kde informace o podepsání dementoval. Z tohoto nás vyslanec soudil, že k podepsání rozhodně nedošlo,

¹¹⁴ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 9. 1. 1929.

¹¹⁵ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1928, Vladimír Radimský, 17. 1. 1929.

¹¹⁶ Tamtéž.

ale nebylo vyloučeno, že dohoda existovala, nebo se v daném okamžiku zkoumaly možnosti a podmínky případné dohody.¹¹⁷

V kontrastu k výše uvedenému vyslanec V. Radimský popsal odpovědi kardinála P. Gasparriho nejen jemu, ale i dalším členům diplomatického sboru, zvláště německému, maďarskému, brazilskému či francouzskému vyslanci. Na možnou dohodu v otázce římské se kardinála opětovně tázal při audienci dne 5. ledna. Kardinál prý jen mávl rukou a odpověděl, že se jedná výmysl. Hovor na toto téma ihned ukončil a začal mluvit o organizačních schopnostech papeže. Z tohoto chování V. Radimský usoudil, že kardinál P. Gasparri nebyl do jednání zatažen.¹¹⁸ Papež, dle názoru našeho vyslance, byl nakloněn uzavření dohody, byť mohla napomoci zhoršení vztahů s ostatními státy.

V. Radimský celou zprávu zakončil resumé, ve němž popsal posun v této věci jako značný, avšak chování obou aktérů jednání vedlo k domněnkám, že v jakémkoliv bodě bylo od uzavření dohody možno odstoupit. Také nezapomněl důrazně poznamenat, že se celou dobu jednalo pouze o zákulisní debaty a oficiální vyjádření k tomuto neexistuje ani od Svatého stolce, ani od italské vlády.¹¹⁹

Na začátku února vyslanectví dostalo informace od důvěrného informátora, že práce na dohodě postoupily rychle dopředu.¹²⁰ Dohoda prý směřovala ke konkordátu, který měl církvi zajistit stabilnější postavení v Itálii. V tomto směru mělo jednání dospět k dohodě o základních zásadách, které katolické církvi měly zajistit nejširší výhody a naprosto privilegované postavení. Dle preláta se F. Pacelli stal přímým prostředníkem mezi papežem a B. Mussolinim. V jeho bytě ho šéf italské vlády několikrát navštívil a trávil tam často i více než čtyři hodiny. Na druhé straně trávil neméně času v přítomnosti papeže, který snad měl někdy zrušit dopolední nebo večerní audience právě kvůli jednání s F. Pacellim. Informátor také zmínil myšlenku, rozšířenou mezi vysoce postavenými preláty Vatikánu, že takto intenzivní jednání musí znamenat brzké ohlášení dohody veřejně. Jako pravděpodobný měsíc ohlášení určil právě únor.¹²¹ V. Radimský k tomuto prohlášení svého informátora kriticky dodal, že patří mezi tu část kléru, která si přeje co nejbližší vyřešení římské otázky, a tak stanovený měsíc únor se mu jeví jako málo pravděpodobný.¹²² Také popsal mínění dalších diplomatických sborů, které neočekávají brzký konec jednání a pokud ano, pak dohody obě strany dojdou

¹¹⁷ Tamtéž.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 17. 1. 1929.

¹²⁰ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 4. 2. 1929.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

pouze v malých, nepříliš důležitých záležitostech. Pouze polský vyslanec tvrdil, že dohoda je již ujednána a snad i podepsána. Francouzský velvyslanec se také klonil k této variantě, ale V. Radimský mezi řádky své zprávy dodal, že francouzský diplomat mění svůj názor podle informací, které aktuálně dostává.¹²³

Z oficiálních míst, tedy z vyjádření kardinála P. Gasparriho, například rakouskému vyslanci, vyplynulo, že Svatý stolec stále dementoval možný závěr jednání s italskou vládou. Kardinál P. Gasparri měl před rakouským vyslancem údajně prohlásit následovně: „*Kdyby však Prozřetelnost přeci určila jinak a mělo dojít k oficiálnímu jednání, budete ujištěn, že vy, cizí diplomati, budete první, kterým bych to oznámil.*“

V. Radimský si také ve své zprávě všimnul rozdílných emocí, které možnost uzavření dohody mezi Vatikánem a Itálií v diplomatických sborech vyvolávala. Ten se pohyboval od naprostého nezájmu, například vyslance za SHS, přes napjaté očekávání Francie, až po vyslovený nesouhlas, například Španělska, které se velmi ostře stavělo proti dohodě s tím, že na celé věci by získala jen Itálie.¹²⁴ V posledních řádcích své zprávy vyslanec uvedl názor vicerektora České koleje Mons. Václava Černého, který potvrdil vzrušené debaty mezi římským klérem, a dokonce stanovil datum zveřejnění na 12. února, tedy v den výročí korunovace papeže.¹²⁵

Ovšem již o tři dny později byla do Prahy odeslána zpráva, v níž V. Radimský popsal průběh nečekaného pozvání od kardinála P. Gasparriho. Ten mu oznámil, že došlo k vyřešení římské otázky a nerozlučně s ní i k uzavření konkordátu s italským královstvím. V brzké době, jak oznámil statní sekretář, také mělo dojít k slavnostnímu podepsání dokumentů. Kardinál rovněž ke konci dodal omluvu, že nemohl nic dříve říci nebo připustit.¹²⁶ V. Radimský si také všiml reakcí jednotlivých vyslanců, ze kterých zmiňoval především reakci španělského velvyslance, která se mu zdála prudká. Také německý velvyslanec připustil jistý druh překvapení, jelikož i jemu se dostalo den předtím prohlášení, že dohoda není jistá. Také většina diplomatů soudila, že dohoda je pro Vatikán spíše přítěžující a že Svatý stolec bude tratit na prestiži a takže se muset změnit hlavně italský ráz kardinálského sboru. Téměř ihned prý začaly kolovat zvěsti, že k podepsání dohody dojde dne 11. února v Lateránském paláci a papež vše vyhlásí o den později, v den výročí své korunovace.¹²⁷ V posledních řádcích V. Radimský popsal

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 7. 2. 1929.

¹²⁷ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 7. 2. 1929.

poslední zprávy od svého důvěrného informátora, který mu měl sdělit, že papežské území bude o dosti menší, než se původně uvažovalo, a to hlavně s ohledem na administrativní zátěž vzhledem k faktu, že by měl nově vzniklý stát poddané. Za to však by se měla suverenita vztahovat i na jiná místa v Římě, nesouvisející s Vatikánem.¹²⁸

V následující zprávě R. Radimský popsal své snahy o získání přesnějších informací, a to přímo od kardinála P. Gasparriho, který se ovšem omluvil s tím, že je nemocný a návštěvy nepřijímá.¹²⁹ Důvěrný informátor vyslanci potvrdil datum podepsání dohody i konkordátu, a to na den 11. února. Podle jeho informací k podpisu dojde mezi kardinálem P. Gasparriem a šéfem italské vlády B. Mussolinim.¹³⁰

Ve zprávě ze dne 15. února V. Radimský popsal obšírněji podepsání Lateránských smluv v pondělí 11. února v pravé poledne. V ten samý den vatikánský deník *L'Osservatore Romano* přinesl dlouhé vyjádření a vysvětlení. Toto dle vyslance bylo znamením pro ostatní italský tisk, do té doby vázaný zákazem se k tomuto vyjadřovat, aby propukl v jásot.¹³¹

Veskrze ale v diplomatických sborech panovalo překvapení, a v jistém slova smyslu i zklamání, z postupu Svatého stolce. Ve svém vyjádření vyslanec popsal, že zakrývací taktika Vatikánu, a hlavně vyjadřování sekretáře P. Gasparriho v době, kdy už musel nutně vědět, že dohody jsou před podepsáním, našeho vyslance rozladily. Také dohady, že si kardinál nepřeje úspěch jednání, považoval V. Radimský za nepravděpodobné.¹³² Reakce italského tisku byly radostné, což nebylo překvapivé, vzhledem k faktu, že většina byla pod státním dozorem, a fašistická vláda, a zvláště B. Mussolini, uzavření dohod považovali za nesmírný úspěch. Zahraniční tisk se ovšem také vyjadřoval pozitivně.

Velké rozladění V. Radimský našel v diplomatických sborech, kde poznamenal, že diplomaté považují uzavření jednání jako prohru Vatikánu. Vyslanec SHS se měl vyjádřit v tom smyslu, že příštího papeže již vybere B. Mussolini. Také rozladění z chování P. Gasparriho bylo mezi diplomaty značné. Někteří dokonce vznesli názor, že se sbor kardinálů se nemohl a nesměl k probíhajícím jednáním i jednotlivým bodům smlouvy vyjadřovat.¹³³

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 8. 2. 1929.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 15. 2. 1929.

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

Podrobnější kritiku dohody a jejích případných výsledků považoval V. Radimský za předčasnou. Podle něj bude mnoho záviset na způsobu, jakým bude vstupovat v platnost a také na době, kdy bude vstupovat v platnost. Zde zastával názor, že vše může trvat i desetiletí.

Ohledně textu dohody si myslel, že je opravdu velmi výhodný pro Svatý Stolec, který získal, kromě územní otázky, mnohem více, než šlo očekávat. Z hlediska druhé smluvní strany neopomenul fakt, že uzavřením konkordátu a římské otázky fašistická vláda získala obrovský kredit nejen vnitrostátní, ale i mezinárodní. Itálie, potažmo fašistický režim, získal mocnou oporu právě ve Svatém stolci. A V. Radimský poukázal také na skutečnost, že B. Mussolini toto považoval za svůj životní úspěch.¹³⁴

V následující zprávě do Prahy V. Radimský popisoval své následné setkání s kardinálem P. Gasparim, kterému tlumočil oficiální gratulaci našeho státu. Všiml si jisté neochoty kardinála blíže komentovat podepsání dohody, ale nakonec nicméně jen vyzdvihl zavedení církevního sňatku.¹³⁵

Italský tisk, i po odpadnutí hlavní vlny zájmu, přinášel komentáře a články po celý měsíc únor. Vesměs byly všechny pozitivní. V. Radimský také zaznamenal kritické ohlasy, hlavně v zahraničním tisku, ale nijak blíže je nespécifikoval.¹³⁶ Z důvěrných zdrojů blízkých Vatikánu vyslanec zaznamenal následující informace. Mělo se za to, že onemocnění a následná smrt D. Baroneho spustila ve vatikánských a diplomatických kruzích vlnu dohadů o vyjednávání. V. Radimský zaslechl, že některé informace unikly při neopatrném nakládání s dokumenty. Také prý došlo k velkému zaváhání papeže, který chtěl konečné vyřešení odsunout na příznivější dobu, ale prý zasáhl kardinál P. Gasparri, který papeže přesvědčil o příhodnosti doby. V. Radimský se k tomuto faktu stavěl ve své zprávě skepticky a poznamenal, že je mu znám charakter papežovy povahy, a tak se mu zdálo málo pravděpodobné, že by se nechal kýmkoliv ovlivňovat.¹³⁷ Za pravdivé naopak považoval informace, že papež v posledních chvílích ustupoval ze svých územních nároků, zvláště v oblastech přiléhajících k Vatikánu, avšak neobehnaných zdí. Poslední informace, podaná spřáteleným prelátem, se týkala finančního vyrovnání, které prý vyjednávačům z obou stran dělalo největší problémy. Po přímém zásahu papeže Pia XI. B. Mussolini souhlasil s jeho návrhem do hodiny. V posledních řádcích vyslanec zmínil první cestu papeže mimo hradby Vatikánu. Jeho

¹³⁴ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 15. 2. 1929.

¹³⁵ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 16. 2. 1929.

¹³⁶ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 25. 2. 1929.

¹³⁷ Tamtéž.

informátor se domníval, že papež navštíví chrám Svatého Jana v Lateránu, který je považován za první kostelem v Římě a zároveň první basilikou ze světa.¹³⁸

Koncem února 1929 se opět vynořily dohady o demisi kardinála Gasparriho, což V. Radimský toto komentoval zcela pragmaticky. Kardinál ve svém požehnaném věku, 78 let, nebyl vždy svěží na těle i na duchu a v tomto smyslu viděl tyto zprávy jako pravdivé, i když málo pravděpodobné. Ovšem zaznamenal i názor, že kardinál se rozhodne odejít co nejdříve proto, aby svou kariéru korunoval největším úspěchem, a to podepsáním Lateránských dohod.¹³⁹ Jako nejpravděpodobnějšího nástupce viděl berlínského nuncia E. Pacelliho, který se, dle zdrojů blízkých Vatikánu, měl stát v brzké době arcibiskupem milánským a kardinálem. Nezapomněl zmínit svůj rozhovor s francouzským velvyslancem, který tyto zvěsti potvrdil, ačkoliv prý měl informace, že státní sekretář se v dohledné době měnit nebude, aby nedošlo k pozastavení naplňování Lateránských dohod.¹⁴⁰ Zajímavější z pohledu naší diplomacie byl fakt, že se Maďari snažili protlačit svého kandidáta, kardinála Jusztiniána G. Sérediho na místo státního sekretáře. V. Radimský zde doporučoval kontaktovat pražského nuncia Pietra Ciriaciho a vyjádřit mu znepokojení, které by tato případná volba vyvolala.¹⁴¹

Dlužno dodat, že diplomatický sbor u Vatikánu nebyl ve svých dalších krocích sjednocen. Dohoda s Itálií se zdála nebezpečnou hlavně Španělsku a nejvíce se projevila při přípravě gratulace samotnému papeži, která se měla uskutečnit dne 9. března. V. Radimský popsal, že jen s velkými obtížemi dal diplomatický sbor dohromady text gratulace, kde se nesmělo objevit nic politického. Papež byl při audienci dojat a náš vyslanec si všiml, že papežova řeč nebyla připravena, že se snažil mluvit od srdce a upřímně. Při vzpomínce na obránce Svatého stolce z roku 1870 papež prý jen stěží potlačil vzlykot. Po tomto projevu přistupovali jednotliví zástupci k papeži, aby přednesli své osobní gratulace a papež s každým pronesl několik vlídných slov. V. Radimský poznamenal, že byl papežem tázán na zdravotní stav pana prezidenta Tomáše G. Masaryka a poté byl dotázán, zda by mu tlumočil papežovo upřímné blahopřání.¹⁴²

Zpráva ze dne 11. dubna se obšírněji zabývala reakcemi nejen zahraničního tisku, ale i vlád a vesměs celé katolické církve. V. Radimský si všiml velkých obav některých kruhů diplomatických, že vliv Itálie na Vatikán podepsáním dohod vzroste. Také

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 26. 2. 1929.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 11. 3. 1929.

neopomněl jistě oprávněný strach z misijní činnosti církve, která se mohla, v očích mnoha, stát jakousi pátou kolonou expanze italského fašismu do zvláště koloniálního světa. Vyslanec ovšem poukázal také na fakt, že finančním vyrovnáním se Vatikán stal nezávislým na darech, ač ty zřejmě i nadále neodmítal. Také poměrně nadšeně glosoval, že nezávislost Vatikánu je podporována souhlasem téměř všech zemí světa.¹⁴³ V závěru zprávy zmínil dopad smíru na italské volby. Podle něj největší tlak na brzké uzavření vytvářel samotný B. Mussolini, který si přál, aby volby dopadly co nejlépe. Tato sázka mu, dle V. Radimského, vyšla. Nejlepších výsledků voleb dosáhli fašisté v oblastech, které se považovaly za bašty katolicismu v Itálii. Jistě tomu napomohli i italsí biskupové, kteří účast na volbách doporučovali a také se v mnoha případech nechali samotní fotit při odevzdávání svého volebního lístku.¹⁴⁴

V. Radimský ve své zprávě ze dne 3. května soudil, že desetidenní návštěva E. Pacelliho v Římě byla ovlivněna uzavřeným konkordátem s Itálií. V té době mělo dojít k uzavření konkordátu s Pruskem a náš vyslanec vyjádřil myšlenku, že Svatý stolec po úspěchu v Itálii žádal více i po Německo, zvláště ve školské otázce. Z důvěrného zdroje z vyslanectví Německa V. Radimský usoudil, že E. Pacelli dorazil již s hotovým elaborátem konkordátu, ale ten nebyl papežem schválen a musel být přepracován.¹⁴⁵ Co se týká osudu samotného E. Pacelliho, náš vyslanec popsal, že Vatikánem začaly kolovat zvěsti o tom, že jeho jmenování milánským biskupem nebo kardinálem není na pořadu dne. V. Radimský osobně usuzoval, že samotný E. Pacelli o jmenování příliš nestojí, a to hlavně z hlediska finančního, jelikož je jako berlínský nuncius dobře placen.¹⁴⁶ V prvních květnových dnech se dostala k vyslanci zpráva, že začala probíhat tajná jednání mezi Svatým stolcem a Sovětským svazem. Tyto zprávy byly dne 7. května dementovány v *L'Osservatore Romano* s poukazem na to, že Svatý stolec by si jistě přál náboženský mír v Sovětském svazu, ale že podobné zprávy o jednáních je třeba považovat za nepodložené.¹⁴⁷ V. Radimský celou situaci vyložil jako možnou s poukazem na zprávy z polského vyslanectví, které měly za to, že jisté kroky v této věci byly již podniknuty.¹⁴⁸

Italský král Viktor Emanuel III. pronesl ve trůnní řeči k parlamentu projev, ve kterém se krátce věnoval i smíru mezi Vatikánem a Itálií. Vyzdvihl nesmírnou důležitost tohoto

¹⁴³ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 11. 4. 1929.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 3. 5. 1929.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž.

duchovního sjednocení národa s církví po roce 1870. Právě odkaz na rok 1870 rozlítl některé členy tzv. černé šlechty a řadu prelátů ve Vatikánu. V. Radimský ovšem vzápětí zmínil článek v *L'Osservatore Romano*, který byl otisknut den po králově projevu. V tomto článku byl král za svůj projev chválen. Článek projev shrnul následujícími slovy: „*To, co božská prozřetelnost poskytla italskému národu, není jen důvodem k radosti a oprávněné hrdosti, ale i pobídkou k dalšímu pokroku a posilou k plodné spolupráci ctností náboženských a ctností společenských v křesťanské vlasti.*“¹⁴⁹ Odpověď parlamentu na královu řeč přinesly četné italské listy dne 2. května. Parlament se smíru věnoval mnohem více, ale také vyznění nebylo celkově tak střízlivé. Mimo jiné bylo uvedeno, že katolická, monarchistická, fašistická Itálie je zemí, která se dnes na světě těší nejúplnějšímu blahu duchovnímu.¹⁵⁰

Dne 30. dubna 1929 předložila vláda sněmovně osnovu zákona schvalujícího Lateránské dohody a spolu s tímto také návrhy tří provádějících zákonů, jimiž mělo být italské zákonodárství uvedeno v soulad s konkordátem. Podle kolujících zpráv V. Radimský usoudil, že ke schválení dojde do 12. května, tedy do narozenin papeže Pia XI.¹⁵¹

Podle důvěrného zdroje z Vatikánu mělo dojít k ratifikaci Lateránských dohod nejpozději do dne 11. června 1929. Také byla zmíněna zpráva, že samotný B. Mussolini dal příkaz, aby do tohoto data byla připravena finanční částka ve výši jedné miliardy lir ve státní půjčce a 750 milionů lir v hotovosti, splatné ihned po ratifikaci smluv.¹⁵² V posledních řádcích své zprávy ze dne 6. května V. Radimský vyzdvihl důležitý oběžník ministerstva školství, který byl rozeslán školním provinčním ředitelům, jenž obsahoval podrobné a přísné pokyny, jak dozorovat výběr a způsobilost učitelů náboženství. Tento oběžník se sice nedovolával konkordátu, ale náš vyslanec usoudil, že byl pod jeho přímým vlivem.¹⁵³

Ačkoliv deník *L'Osservatore Romano* popsal královu řeč pozitivně, přece jen vyvolala jistý druh nevole a nesouhlasu ve vatikánských kruzích. Jezuitská revue *Civiltà Cattolica* se proslovu do hloubky věnovala a podrobila text ostré kritice. Netajila se nespokojeností nad některými opomenutími a nedostatky řeči z katolického hlediska.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Tamtéž.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ Tamtéž.

Celkové vyznění textu z revue považoval V. Radimský za málo vstřícné.¹⁵⁴ Mezi hlavní výtky patřilo například nezmnění Prozřetelnosti, která vedla obě strany k uzavření smíru. Bylo očekáváno z králových úst poděkování Bohu, jenž jediný je dárce království. Dále bylo králi vytýkáno, že připustil ve svém proslovu podobnou, ne-li stejnou úroveň katolické víry ostatních, místo aby jasně vyjádřil, že ostatní víry jsou pouze „trpěné“. Zmínění se o roku 1870 také neprošlo bez povšimnutí a byl použit argument, že nejen jednoty duchovní, ale i jednoty národní bylo docíleno až smírem v tomto roce.¹⁵⁵

Z tohoto vyslanec usoudil, že králův proslov nebyl Vatikánem přijat pozitivně, a proto následovala velmi dlouhá odpověď parlamentu, která například Prozřetelnost již zmiňovala. Na druhé straně si všimal i rozdílných názorových proudů ve fašistické straně a polemiky, která vznikla z pera Francesca Coppola, předního teoretika italského nacionalismu.¹⁵⁶ Tento teoretik rozebral příčiny smíru a došel k závěru, že katolická církev má charakter především latinský a italský a naznačoval novou italsko-katolickou expanzi pod křížem a orlem. Vatikán toto ostře odmítl, přičemž zdůraznil neslučitelnost své zahraniční politiky s jiným státem. Ovšem samotná polemika nebyla kladně přijata ani ve fašistickém táboře. Fašisté se obávali narušení suverenity svého státu, poněvadž katolický výklad Lateránských dohod považovali za příliš rigorózní.¹⁵⁷ V. Radimský se domníval, že hájit samostatnost a odmítat účast na italské expanzi bude pro katolickou církev vysoce obtížné, ne-li nemožné.¹⁵⁸

V souvislosti se zaváděním konkordátu zmínil V. Radimský zvěsti, které kolovaly v té době Římem. Mimo jiné uvedl, že Vatikán bude vlastnit vatikánské letiště, banku a novou organizaci administrativy. Zřízení banky neviděl jako reálnou a označil problémy, které by to provázely, jako vydání bankovek či personál. Zprávy o vlastním letišti pak dokonce označil za nesmysl.¹⁵⁹

Také se prý proslýchalo, že papež se chystá cestovat - v nejbližší době měl odcestovat do Ameriky. Náš vyslanec tyto zprávy nepovažoval za důvěryhodné a tázal se na cesty papeže přímo státního sekretáře P. Gasparriho při pravidelné audienci. Dostalo se mu odpovědi, že tyto spekulace nejsou pravdivé.¹⁶⁰ V. Radimský také

¹⁵⁴ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 9. 5. 1929.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 10. 5. 1929.

¹⁶⁰ Tamtéž.

zaznamenal fakt, že samotný kardinál P. Gasparri nebyl pozitivně naladěný, když vyslanec stočil rozhovor na krále a jeho proslov k parlamentu.¹⁶¹

Samotné vyjádření krále ovšem zastínila řeč B. Mussoliniho pronesená v parlamentu dne 13. května. V. Radimský ji považoval za tak významnou, že důsledky duceho proslovu se bojí jen odhadovat a proklamuje, že se objeví až v řádu týdnů. Samotný proslov trval s menšími přestávkami téměř čtyři hodiny a byl provázen bouřlivým potleskem a smíchem, zvláště když B. Mussolini vtipkoval na adresu Vatikánu.¹⁶² Ve shrnutí vyslanec vyzdvihl některé body proslovu, které podle něj stojí za povšimnutí. B. Mussolini popsal stav Lateránské dohody jako dovolení existence Vatikánu se souhlasem italského státu. Popsal, že víra sice vznikla v Palestině, ale katolickou se stala až v Římě. Kdyby církev zůstala v Palestině, pak by podle B. Mussoliniho zanikla. Ironicky poznamenal, že předchůdcem církve byl Julius César. Následoval jeho výklad dějin, zejména se soustředil na rok 1870 a 1871. Pokračoval výčtem různých pokusů o smír, který zakončil nástupem fašismu k moci a konečně uchopením iniciativy ze strany nově vzniklé fašistické vlády.¹⁶³ Bez této iniciativy by dle B. Mussoliniho ke smíru nikdy nedošlo. Poté prý posměšně poznamenal, že Lateránské smlouvy nevzkřísily světskou moc papeže, ale naopak ji pohřbily. Dále doplnil svůj proslov o velké spory o katolické skauty s poznámkou, že náboženská výchova musí být doplněna výchovou státu s ohledem na mužnost, sílu a dobývání.¹⁶⁴

Jeden z posledních bodů jeho promluvy se dotýkal územního rozsahu Vatikánu. B. Mussolini na toto konto poznamenal, že nároky papeže Pia XI. byly daleko větší, ale jednáním italská vláda dosáhla úspěchu tím, že papež tyto své požadavky následně redukoval. Také odmítl kritiky finančního vyrovnání s poukazem na podobné konkordáty uzavřené například s Litvou nebo Polskem a poznamenal, že italský stát v tomto opět vyšel vítězně.¹⁶⁵

Fašisty kritizovaný pojem „posvátné město Řím“ vysvětloval s odkazem nejen na křesťanství, ale i na dobu římského impéria v čele s Juliem Césarem nebo Markem Aureliem. Posledními slovy napadnul katolické deníky. Nezapomněl dodat, že i obsah obyčejné obálky poslané farářem z vesnice je mu dobře znám a nepřipustí kritiku

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 16. 5. 1929.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

fašistického státu. Itálie je katolický stát, ale především fašistický - katolická víra toto pouze doplňuje.¹⁶⁶

V. Radimský tento text posoudil jako jistý druh obrany B. Mussoliniho. Ostrá zahraniční kritika konkordátu a rozpor ve vlastní fašistické straně byly jistě dostatečným důvodem k tak ostrému proslovu. B. Mussolini musel uklidnit domácí nespokojenost. Ukázat se jako silný vůdce, který byl jediný schopný zahájit a dokončit jednání s Vatikánem. Lateránské smlouvy v plném rozsahu B. Mussolini vykreslil jako svůj a italský úspěch. Přesto náš vyslanec nepochopil ducha proslovu a některé ostré útoky na samou podstatu katolické církve, například slova o zániku sekty, pokud by zůstala pouze v Palestině.¹⁶⁷

V. Radimský ale z tohoto usoudil, že strach z italsko-vatikánské expanze je tímto proslovem zažehnán, neboť neviděl možnost spolupráce po tak urážlivé kritice katolické církve. Italské deníky následujícího dne přinesly otisknuté téměř plné znění proslovu a velmi jej pochvalovaly. V. Radimskému se zdálo, že vatikánský tisk byl poněkud zaražen a rozhodně nereagoval obratem, jak bylo u něj zvykem. Pouze *L'Osservatore Romano* zveřejnilo krátkou zprávu o proslovu B. Mussoliniho, která se ale V. Radimskému zdála povrchní.¹⁶⁸

V diplomatickém sboru při Vatikánu proslov šéfa italské vlády přinesl překvapení, takže se zdálo, že toto nikdo nečekal, zvláště narážky či přímé urážky Vatikánu. Samotný vyslanec V. Radimský nebyl schopen ani získat vyjádření státního sekretáře P. Gasparriho, který se z pravidelné schůzky omluvil. Od svého zdroje ovšem vyslanec zvěděl, že nálada ve Vatikánu je velmi napjatá. Reakce nakonec přišla od samotného papeže Pia XI., který ve své promluvě k chovancům jezuitské koleje řekl, že církev vždy měla charakter výchovný a nelze se vzdát výchovy dětí a mládeže ve prospěch státu. Vychovávat mládež k dobývání není v posledku cestou ke všeobecnému míru, pokračoval papež, narážaje tím přímo na proslov B. Mussoliniho.¹⁶⁹

Z události V. Radimský soudil, že pracně dosažený smír mezi Svatým stolcem a fašistickou vládou dostával trhliny, i když italský parlament nakonec odhlasoval přijetí smluv i prováděcích zákonů bez jediného hlasu proti.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

V následující zprávě ze dne 20. května V. Radimský polemizoval s tím, co B. Mussoliniho vyprovokovalo k tak ostrému proslovu. Zdroj blízký Vatikánu měl za to, že se jednalo o zahraniční katolické listy, které Lateránské dohody popisovaly jako obrovskou porážku fašismu v Itálii.¹⁷¹ Vyslanec toto vysvětlení nepovažoval za věrohodné a spíše předpokládal, že B. Mussolini reagoval na polemiky a rozkol ve straně fašistické a byl tak nucen se ukázat jako silný vůdce, který měl situaci po celou dobu jednání pevně v rukou.¹⁷² Všiml si také následné reakce vatikánských deníků, které ovšem nepovažoval za útočné, ale spíše uklidňující a vysvětlující některé body projevu šéfa italské vlády. Spřátelený prelát potvrdil V. Radimskému jeho domněnku, že ani seriózní členové fašistické strany nebyly s duchem proslovu B. Mussoliniho spokojeni a doufají, že situace se rychle uklidní. Ve Vatikánu také kolovaly zvěsti, že řeč chystaná B. Mussolinim pro senát bude mnohem mírnější a katolické církvi nakloněna. Dokonce prelát zmínil fakt, že někteří členové Vatikánu se obávají možnosti, že pokud katolický tisk v zahraničí znovu začne mluvit o Lateránských smlouvách jako o prohře fašismu, tak se B. Mussolini opět neudrží a následky budou daleko vážnější.¹⁷³

Díky svému zdroji vyslanec také zjistil, že Vatikánem kolovaly zvěsti o tom, že papež chtěl na řeč B. Mussoliniho reagovat velkou roztržkou, ale P. Gasparri zasáhl a rozčileného papeže uklidnil se slovy, že se zašlo příliš daleko a ratifikovat se smlouvy musely.¹⁷⁴ Tyto zprávy V. Radimský považoval za možné. Obecně vyslanec konstatoval, že Vatikán s nadějí vzhlíží k senátní promluvě B. Mussoliniho, která měla napravit proslov z parlamentu, ale v té samé větě dodal, že vatikánští představitelé museli být zklamaní.¹⁷⁵ B. Mussolini začal svůj proslov, o dosti kratší než v parlamentu, smířlivou úvahou o významu katolické církve a města Řím, kde poopravil své tvrzení, že bez Říma by nebyla katolická církev. Ovšem mnohem méně příznivě zapůsobil jeho výklad o výchově mládeže, kde zcela nepřipustil myšlenku, že církev má právo vychovávat děti a že výchova k dobývání je špatná. Prohlásil, že nevychovávat mládež k dobývání není v souladu s duchem doby. Senát schválil smlouvy i zaváděcí zákony, ačkoliv ne tak jednomyslně jako parlament. Možnou otevřenou reakci Vatikánu na

¹⁷¹ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 20. 5. 1929.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 28. 5. 1929.

¹⁷⁵ Tamtéž.

proslov šéfa italské vlády V. Radimský nečekal s odkazem na fakt, že byl mnohem klidnější než proslov ve sněmovně.¹⁷⁶

Vyslanec ve své zprávě ze dne 9. června 1929 popsal svou audienci u P. Gasparriho a rozhovor na téma projevu šéfa italské vlády ve sněmovně i v senátu. Statní sekretář se měl vyjádřit v tom smyslu, že B. Mussolini vyložil některé doktríny katolické církve chybně, dopustil se několika nepravd a špatně vyložil některá ustanovení konkordátu, zvláště ty o výchově mládeže. V. Radimský vyjádřil podiv nad tak upřímnou řečí kardinála P. Gasparriho.¹⁷⁷

Podle vyslance proslovy B. Mussoliniho rozvířily zdánlivě klidnou hladinu vztahů Svatého stolce a italské vlády a vynášely na povrch dříve utajovanou nespokojenost s Lateránskými dohodami, a to na obou stranách. Jako argument vyslanec vyslovil častější projevy nespokojenosti z řad kardinálů, kteří již zcela otevřeně kritizovali skutečnost, že se papež Pius XI s nimi o uzavření smíru předem neporadil. Také popsal rozhovor se členem parlamentu, který byl duchem promluvy B. Mussoliniho pobouřen a potvrdil mu, že klérus z jeho kraje byl slovy šéfa italské vlády hrubě uražen. Tento poslanec potvrdil, že svým proslovem si B. Mussolini prokázal medvědí službu. Rozhněval si katolíky, aniž by přesvědčil své příznivce, a navíc znehodnotil svůj, dříve tak vyzdvihovaný, podíl na uzavření Lateránských dohod.¹⁷⁸

Reakce papeže Pia XI. na proslovy B. Mussoliniho byla otisknuta deníkem *L'Osservatore Romano* dne 6. června. Z prvních řádků bylo patrné, že se papež odhodlal k tomuto kroku až po dlouhém naléhání, zvláště zahraničních katolíků. Papež popsal, že po 11. únoru a vlnách radosti přišlo období, ve kterém byla tato radost velmi zakalena. Papež si přál mír, a proto ponechal stranou tvrdé, drastické a surové útoky, které nebyly nutné ani užitečné.¹⁷⁹ Popsal své trpké zklamání nad útoky na samou podstatu církve, které považoval za kacířské. Sice konstatoval snahu o nápravu, ale víceméně bezúspěšnou. Papež pokračoval vysvětlením o božské podstatě a původu církve, a konstatoval, že tyto překroucená slova B. Mussoliniho ranila Svatý stolec a italské katolíky. Svůj proslov papež zakončil konstatováním, že jen malá chvíle stačila k tomu, aby přervala nit porozumění a dohody tak dlouho připravované. Vyjádřil naději

¹⁷⁶ Tamtéž.

¹⁷⁷ AMVZ, Politické zprávy – Vatikán, 1929, Vladimír Radimský, 9. 6. 1929.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

ve spolupráci lidí, a ještě více v pomoc Boží v této věci.¹⁸⁰ Tato reakce papeže měla být, podle informací spřáteleného preláta, před otisknutím předložena B. Mussolinimu ke schválení. Reakce italského tisku byla mírnější, jen se objevovaly názory, že kritiku fašismu směl provádět jen fašismus samotný a kritiku B. Mussoliniho nikdo.

Přes tyto vážné rozdíly ve vztahu Vatikánu a italské vlády došlo dne 7. června k výměně ratifikačních dokumentů. Zároveň s předáním dokumentů byl Vatikánu doručen šek na 750 milionů lir. Vše proběhlo dle slov V. Radimského klidně a hladce.¹⁸¹

¹⁸⁰ Tamtéž.

¹⁸¹ Tamtéž.

Závěr

Záměrem mé bakalářské práce bylo prostudovat dostupné politické zprávy československého vyslanectví u Svatého stolce v závěru dvacátých let a tyto porovnat se skutečným průběhem událostí.

Je historicky prokázáno, že k prvnímu kontaktu mezi Svatým stolicem a vládou B. Mussoliniho došlo již v lednu 1923. Ovšem systematická a pravidelná jednání můžeme datovat až do poloviny roku 1927, kdy advokát F. Pacelli získal od papeže pověření. Již v tomto roce byl vypracován první návrh dohody, avšak práce musely být pozastaveny kvůli neshodám o statutu Katolické akce, kterou papež Pius XI. až žárlivě bránil.

Z politických zpráv Eduarda Jelena je patrné, že o skutečném stavu jednání neměly cizí diplomacie informace a naše vyslanectví se ve svých zprávách z tohoto roku vždy vracelo k tvrzení, že politická dohoda mezi Vatikánem a Itálií je v současné době neuskutečnitelná a jednání jsou zastavena. Dlužno dodat, že náš vyslanec u Svatého stolce pracoval pouze s novinovými články, jelikož komfortu informací z Vatikánu, či snad od italské vlády, mu nebylo dopřáno. Považuji za nutné zmínit fakt, že samotné práce na smíru opravdu byly pozastaveny v létě roku 1927 a obnoveny až v lednu následujícího roku. Je tedy logické, že toto informační vakuum vedlo E. Jelena k těmto závěrům, které ze své podstaty nebyly až tak dalece od pravdy.

Začátkem roku 1928 došlo oficiálně k obnovení jednání o vyřešení římské otázky a prostředníkem těchto jednání se stal jezuita P. Tacchi Venturi. Tato osobnost neunikla zájmu našeho vyslance, který popsal nejen útok na tohoto kněze s cílem ho zabít, ale zmínil i fakt, že P. Tacchi Venturi měl jako blízký přítel P. Gasparriho i přímou vazbu na B. Mussoliniho. A v tomto bodě E. Jelen poprvé připustil zahájení jednání o smíru. Je pravděpodobné, že byl také ovlivněn zvěstmi, které připisovaly útok na kněze svobodným zednářům, kteří v žádném případě nechtěli sblížení státu a církve. Přesto je historicky známo, že v tomto roce již docházelo k pravidelným schůzkám F. Pacelliho za Vatikán a D. Baroneho za italský stát s cílem finalizovat římskou otázku a konkordát. Musím zde vyzdvihnout fakt, že utajení nejen konání těchto schůzek, ale i jejich závěrů bylo dokonalé, neboť žádné zvěsti ohledně tohoto v diplomatických sborech Vatikánu nekolovaly. E. Jelen pouze připustil mírného ducha jak fašistických deníků, tak

oficiálních vatikánských novin. Z tohoto usuzoval, že obě strany mají zájem smír vyřešit, ale toto řešení bylo v roce 1928 z pohledu našeho vyslance nemožné.

Dne 8. června 1928 doručil papeži pověřovací listiny nový vyslanec ČSR Vladimír Radimský. Osobně mě zaujalo jeho rychlé zorientování se v situaci. Jeho první zprávy do Prahy popisovaly situaci jako velmi klidnou a příznivou možné dohodě. Jedním dechem ovšem vždy konstatoval, že střídání horších a lepších vztahových období mezi Svatým stolcem a italskou vládou jsou pro jejich vzájemný vztah příznačné. Na konci roku 1928 zachytily všechny diplomatické sbory bouřlivou zprávu, že jednání mezi Vatikánem a Itálií jsou v poslední fázi před podpisem. Není zcela jasné, kdo a jak tyto zvěsti šířil, historikové však mají zato, že unikly do té doby pečlivě střežené informace, ovšem ne ze strany Svatého stolce, ale ze strany italské vlády. Možné vysvětlení historikové hledají v nemoci D. Baroneho a jeho následném úmrtí v lednu 1929. Je dosti pravděpodobné, že v tomto období při předávání agendy D. Baroneho mohlo dojít ke ztrátě některých dokumentů, nebo k jejich neopatrnému nakládání osobami neprověřenými. Ať tak či tak, diplomaté v prosincových dnech vedli bouřlivé diskuze a i V. Radimský se snažil tázat samotného P. Gasparriho, který ovšem odpovídal stále stejně, a to, že řešení je stále tak daleko jako v roce 1870. Náš vyslanec také využil spojení preláta, kterého sice ve zprávách blíže nespécifikuje, ale vzhledem k faktu, že poskytoval v prosinci 1928 celkem přesné informace o stavu jednání, a to dokonce i takové detaily, jako finanční vyrovnání nebo územní vypořádání, se jednalo o vysokého představitele Svatého stolce. Tyto informace následně vyslanec ihned přeposílal do Prahy.

Bylo nasnadě pátrat po identitě dotyčného preláta nejen z mé vlastní zvědavosti, ale i z důvodu objasnění některých faktů. Ovšem rozsah mé práce toto nedovolil, a tak jsem si stanovil v mé případné diplomové práci v tomto výzkumu pokračovat. Tento spřátelený prelát podával upřesňující informace i v průběhu měsíce ledna 1929, kdy celkem přesně popsal datum podepsání Lateránských dohod na 11. února. Samotný Vatikán oficiálně ohlásil ústy kardinála P. Gasparriho úspěšné dokončení jednání s italskou vládou až 7. února 1929. V té době již minimálně několik dní byl V. Radimský přesvědčen, že smír mezi Vatikánem a Itálií je vyřešen.

Jak již bylo popsáno výše, přísné utajení jednání opravdu uniklo pozornosti našeho vyslanectví, zvláště v roce 1927 a také ve značné části roku 1928. Toto ovšem nelze přisoudit diplomatické neobratnosti našich vyslanců, ale spíše dokonalé utajenosti ze strany Vatikánu i italské vlády

Příloha – Lateránské dohody

LATERÁNSKÉ DOHODY

Finální text tzv. Lateránských dohod byl podepsán v sále papežů v Lateránském paláci dne 11. února 1929 ve 12 hodin. Třebaže se slavnostního podpisu za přítomnosti médií účastnili přední představitelé obou stran, závěrečný návrh podepsali státní sekretář Svatého stolce P. Gasparri jménem papeže Pia XI. a předseda italské vlády B. Mussolini jménem italského krále Viktora Emanuela III.

Lateránské dohody tvoří systém smluv, které obsahovaly politické, finanční a konkordátní smlouvy. První z nich byla politická smlouva o vyřešení římské otázky a vzniku městského státu Vatikán, který se uznával jako suverénní subjekt mezinárodního práva. Druhá dohoda, resp. čtvrtý dodatek předchozí politické smlouvy, se zabývala finančním odškodněním Svatého stolce ze strany Itálie a třetí konkordátem mezi Itálií a katolickou církví. Posledně zmíněnou dohodu nezveřejňujeme.

Lateránské smlouvy nabyly platnost dne 7. června 1929.

Politická smlouva

Jménem Nejsvětější Trojice.

Předesílá se, že Svatá stolice a Itálie uznaly, že je výhodno odstraniti všechny důvody sporu, mezi nimi trvajících, tím způsobem, že se dohodnou na definitivní úpravě svých vzájemných vztahů, na takové úpravě, která by odpovídala spravedlnosti a důstojnosti obou stran a která by Svaté stolici zajistila trvale takové faktické i právní postavení, že by jí tím byla zaručena naprostá nezávislost při vykonávání jejího vznešeného poslání, takže by Svatá stolice mohla sama uznati⁹ že byla definitivním a neodvolatelným způsobem rozřešena „římská otázka“, vzniklá v roce 1870 připojením Říma k Italskému království pod dynastií savojského domu, že je třeba, aby byla zajištěna její úplná a viditelná nezávislost, zaručit Svaté stolici nepopíratelnou svrchovanost i na poli mezinárodním. Proto se vidělo nutným zříditi zvláštním

způsobem „Vatikánské město“¹⁸² a přiznati Svaté stolici nad ním plné vlastnictví a výlučnou a naprostou moc i svrchovanou jurisdikci, proto Jeho Svatost papež Pius XI. a Jeho Veličenstvo Viktor Emanuel III., král italský, rozhodli, že uzavřou smlouvu, jmenující k tomu účelu dva plnomocníky, totiž ze strany Jeho Svatosti, Jeho Veleďústojnou Eminenci pana kardinála Petra Gasparriho, svého státního tajemníka, a ze strany Jeho Veličenstva, Jeho Excelenci pana Benita Mussoliniho, prvního ministra a šéfa vlády, kteří, vyměňivše si své plné moci, o nichž bylo shledáno, že jsou v dobré a náležitě formě, dohodli se na těchto člancích:

Článek 1

Itálie uznává a opět prohlašuje zásadu, potvrzenou v prvním článku ústavy království ze dne 4. března 1848, podle níž je katolické, apoštolské a římské náboženství jediným náboženstvím státu.

Článek 2

Itálie uznává svrchovanost Svaté stolice na poli mezinárodním jako atribut, tkvící v její povaze, jak to odpovídá její tradici a požadavkům jejího poslání ve světě.

Článek 3

Itálie přiznává Svaté stolici plné vlastnictví a výlučnou i svrchovanou moc a jurisdikci nad Vatikánem v nynějším jeho složení se všemi jeho příslušnostmi a dotacemi, vytvářejíc tak Vatikánské město pro zvláštní účely a způsobem, o nichž se jedná v této smlouvě. Hranice tohoto města jsou udány na plánu, tvořícím první přílohu této smlouvy, jejíž nerozlučnou součástí je tento plán.

Při tom se rozumí, že náměstí Sv. Petra, ač patří k Vatikánskému městu, bude i nadále otevřeno obecnstvu a bude podléhati policejní moci italských úřadů. Italské úřady se zastaví na počátku schodiště basiliky, ač bude tato basilika dále určena veřejnému kultu, a nebudou proto stoupati po schodišti, leda by byly příslušnou autoritou pozváni k účasti.

¹⁸² Città del Vaticano: Cité du Vatican.

Jestliže bude Svatá stolice u příležitosti zvláštních obřadů považovati za vhodno odnítí dočasně náměstí Sv. Petra volnému přechodu obecnstva, odejdou italští úředníci, nebudou-li pozváni, na druhou stranu vnějšího obvodu Berniniova sloupořadí a jeho prodloužení.

Článek 4

Svrchovanost a výlučná jurisdikce, již Itálie přiznává Svaté stolici nad Vatikánským městem, nese s sebou, že v tomto městě nemůže italská vláda do ničeho zasahovati a že tam má úřední moc pouze Svatá stolice.

Článek 5

Aby to, co je stanoveno v předcházejícím článku, bylo provedeno, musí dříve, nežli tato smlouva vstoupí v působnost, území tvořící Vatikánské město, péčí italské vlády býti uvolněno od jakéhokoliv závazku a od těch, kdo je po případě mají nyní ve svých rukou. Svatá stolice se postará o to, aby přístup k tomuto území byl uzavřen. K tomu cíli obezdí otevřené části tohoto území, ovšem s výjimkou Svatopetrského náměstí.

Pokud se týče nemovitostí, nalézajících se v tomto území a patřících náboženským zřízením nebo ústavům, je smluveno, že Svatá stolice upraví svůj poměr k nim přímo a že se Italský stát o to nebude zajímat.

Článek 6

Itálie se postará potřebnými smlouvami s interesovanými institucemi, aby bylo Vatikánskému městu zajištěno potřebné množství vody.

Mimo to se Itálie postará o spojení Vatikánského města s italskými státními železnicemi. K tomu cíli vybuduje ve Vatikánském městě, na místě označeném v příloženém plánu (I. příloha), železniční stanici, a na italských drahách budou jezdit zvláštní vozy, patřící Vatikánu.

Rovněž se Itálie postará, aby byla telegrafní, telefonní, radiotelegrafní, radiotelefonní a poštovní služba ve Vatikánském městě spojena, a to také přímo i s ostatními státy.

Konečně se postará také, aby i ostatní veřejné služby byly uvedeny v soulad.

O všechno to bude postaráno na náklad Italského státu a do jednoho roku ode dne, kdy tato smlouva nabude působnosti.

Svatá stolice se na svůj náklad postará o úpravu přístupů do Vatikánu, a to jak těch, které již jsou nyní, tak i těch, které by chtěla otevřít v budoucnosti.

Mezi Svatou stolicí a Italským státem budou učiněny dohody o tom, jak se mají po Italském státě pohybovat pozemní vozidla a letadla Vatikánského města.

Článek 7

Italská vláda se zavazuje, že v území kolem Vatikánu nepovolí nových budov, které by umožnily průhled, a že se za tím účelem postará o částečné zbourání již stojících budov od brány Cavalleggeri a podél Via Aurelia a Viale Vaticano.

Podle pravidel mezinárodního práva je vzduchovým dopravním prostředkům jakéhokoliv druhu zabráněno létat přes území vatikánské.

Na náměstí Rusticucci a v pásmu, přiléhajícím k sloupořadí a na něž se nevztahuje exterritorialita, o které jedná článek 15, bude jakákoliv stavební nebo silniční změna, která by se mohla dotýkat Vatikánského města, provedena na základě společné dohody.

Článek 8

Považujíc osobu papežovu za posvátnou a nedotknutelnou, prohlašuje Itálie, že atentát na ni a podněcování k takovému atentátu podléhají témž trestům, jaké jsou stanoveny na atentát proti osobě králově a na podněcování k takovému atentátu.

Veřejné urážky a hanobení, spáchané na italském území proti papežově osobě řečmi, činy a písmem, jsou trestány jako urážky a hanobení osoby královny.

Článek 9

Podle pravidel mezinárodního práva jsou svrchovanosti Svaté stolice podřízeny všechny osoby, mající stálé bydliště ve Vatikánském městě. Osoby tyto nepřestávají mít v tomto městě své bydliště, jestliže pouze dočasně pobývají jinde, ale při tom

nepozbyly svého obydlí ve Vatikánském městě nebo nejsou-li tu jiné okolnosti, ukazující, že bylo vatikánské bydliště jimi opuštěno.

Jestliže osoby, uvedené v předcházejícím odstavci, přestávají býti podrobeny svrchovanosti Svaté stolice a jestliže podle italských zákonů – nehledíc k okolnostem, svrchu uvedeným – nemají býti považovány za občany jiných států, budou tyto osoby považovány beze všeho za občany italské.

Pro tyto osoby, zatím co jsou podřízeny svrchovanosti Svaté stolice, platí na území Italského království i ve věcech, v nichž musí býti zachováván zákon osobní (nejsou-li tyto věci upraveny předpisy vydanými Svatou stolicí), předpisy italských zákonů a, jedná-li se o osobu, o níž jest míti za to, že má jiné občanství, platí v tom případě předpisy státu, k němuž tato osoba přísluší.

Článek 10

Hodnostáři církevní a osoby, příslušející k papežskému dvoru, kteří budou uvedeni v seznamu, o němž se Vysoké smluvní strany dohodnou, i když tito hodnostáři a tyto osoby nebudou vatikánskými občany, budou vždy a v každém případě, pokud se týče Itálie, zproštěni vojenské služby, porotní povinnosti a vůbec jakéhokoliv výkonu osobní povahy.

Toto ustanovení platí i pro definitivní úředníky, prohlášené Svatou stolicí za nepostradatelné a přidělené stálým způsobem a s pevným platem k úřadům Svaté stolice a k úřadům a odvětvím vatikánské správy, udaným dále ve čl. 13, 14, 15 a 16 této smlouvy a sídlícím mimo Vatikánské město. Tito úředníci budou označeni v jiném seznamu, o němž bude učiněna dohoda svrchu uvedeným způsobem a který bude každoročně Svatou stolicí upravován.

Církevním osobám, které se z úředních důvodů zevně Vatikánského města účastní publikace aktů Svaté stolice, nesmí býti pro to nijak bráněno a nesmějí býti tyto osoby podrobeny prohlídkám nebo nějakému obtěžování ze strany italských úřadů.

Každá cizí osoba, pověřená v Římě církevním úřadem, požívá osobních záruk, příslušejících italským občanům na základě zákonů Italského království.

Článek 11

Ústřední instituce katolické církve jsou vyňaty z jakékoliv ingerence Italského státu (s výjimkou těch italských zákonitých ustanovení, která se týkají získávání majetku ze strany právnických osob) a jsou rovněž vyňaty z předpisů o převodu nemovitostí.

Článek 12

Itálie přiznává Svaté stolici aktivní i pasivní právo vyslanectví podle všeobecných pravidel mezinárodního práva.

Zástupcové cizích vlád u Svaté stolice budou nadále míti v Italském království výsady a imunity, patřící podle mezinárodního práva diplomatickým úředníkům a jejich sídla budou moci nadále zůstat na italském území, požívající imunit, příslušejících jim podle mezinárodního práva, i když jejich státy nemají s Itálií diplomatických styků.

Rozumí se, že se Itálie zavazuje ponechat vždy a v každém případě Svaté stolici svobodu písemného styku se všemi státy, i státy vedoucími válku, a ponechat biskupům z celého světa volný přístup k Apoštolské stolici.

Vysoké smluvní strany se zavazují, že mezi sebou zřídí normální diplomatické styky a to tím způsobem, že bude u Svaté stolice pověřen italský velvyslanec a u Itálie papežský nuncius, který bude podle zvykového práva, uznaného kongresovým aktem vídeňským ze dne 9. června 1815, doyenem diplomatického sboru.

Diplomati Svaté stolice a kurýři, vyslaní jménem papežovým, požívají důsledkem uznané svrchovanosti, aniž se tím prejudikuje tomu, co je stanoveno v následujícím článku 19, na italském území a v době válečné téhož zacházení, jaké podle pravidel mezinárodního práva přísluší diplomatům a kurýřům ostatních cizích vlád.

Článek 13

Itálie přiznává Svaté stolici plné vlastnictví patriarchálních basilik San Giovanni in Laterano, Santa Maria Maggiore a San Paolo, s budovami, k nim příslušnými (II. příloha, 1, 2 a 3).

Italský stát přenáší na Svatou stolicí svobodnou správu a řízení jmenované basiliky San Paolo a připojeného k ní kláštera, při čemž bude rovněž Italský stát vyplácet Svaté stolici obnosy, odpovídající obnosům, každoročně zařazovaným pro řečenou basiliku do rozpočtu ministra vyučování.

Rovněž je dohodnuto, že je Svatá stolice svobodnou majitelkou budovy Sv. Kalista, příslušející ke chrámu S. Maria in Trastevere (II. příloha, 9).

Článek 14

Itálie přiznává Svaté stolici plné vlastnictví papežského paláce v Castel Gandolfo se všemi náležitostmi a příslušnostmi, které již nyní jsou v držbě Svaté stolice. Rovněž se Itálie zavazuje přepustiti jí v plné vlastnictví vilu Barberini v Castel Gandolfo se všemi dotacemi, náležitostmi a příslušnostmi. Palác ten bude Svaté stolici odevzdán do šesti měsíců ode dne, kdy tato smlouva nabude působnosti (II. příloha, 5).

Aby byl doplněn majetek nemovitostí, položených na severní straně vrchu Janikul, patřících Svaté kongregaci de propaganda fide a jiným církevním ústavům a hledících k vatikánským palácům, zavazuje se Italský stát, že na Svatou stolicí nebo na ústavy, které budou od ní označeny, převede nemovitosti, patřící státu nebo někomu jinému a položené v uvedeném pásmu. Nemovitosti, patřící řečené Kongregaci a jiným ústavům, i nemovitosti, které mají býti převedeny, jsou uvedeny na přiloženém plánu (II. příloha, 12).

Itálie konečně převádí na Svatou stolicí plné a svobodné vlastnictví bývalé klášterní budovy v Římě připojené k bazilice Santi XII Apostoli a k chrámům Sant'Andrea della Valle a San Carlo di Catinari se všemi náležitostmi a příslušnostmi (III. příloha, 3, 4 a 5). Budovy ty budou odevzdány, volně od obyvatel, během jednoho roku ode dne, kdy tato smlouva vstoupí v působnost.

Článek 15

Nemovitosti, uvedené v článku 13 a v 1. a 2. odstavci článku 14, dále paláce, které mají papežské úřady Dataria, Cancellaria a De Propaganda Fide na Piazza di Spagna, palác del Sant'Offizio a příslušnosti, palác dei Convertendi (nyní Kongregace pro východní církev) na náměstí Scossacavalli, palác del Vicariato (II. příloha, 6, 7, 8, 10 a

11) a ostatní budovy, v nichž bude Svatá stolice v budoucnosti chtít zřídit jiné své úřední odbory, budou, ač budou patřit k území Italského státu, požívat imunit, přiznaných mezinárodním právem sídlům diplomatických zástupců cizích států.

Tytéž imunity jsou v platnosti také u ostatních chrámů, i když jsou zevně Říma, po dobu, kdy se v nich, aniž budou otevřeny veřejnosti, slaví bohoslužby za účasti papežovy.

Článek 16

Nemovitosti, uvedené ve třech předcházejících člancích, dále nemovitosti, používané za sídla těchto papežských ústavů: Università Gregoriana, Biblický ústav, Orientální ústav, Archeologický ústav, Ruský seminář, Collegio Lombardo, oba dva paláce Sant'Apollinare a dům pro cvičení duchovenstva u San Giovanni e Paolo (III. příloha, 1, 1 bis, 2, 6, 7, 8) nebudou nikdy podléhati závazkům nebo vyvlastnění z důvodu veřejné prospěšnosti, leda po dohodě se Svatou stolicí, a budou vyňaty z poplatků ať řádných či mimořádných, ať by je měly platiti státu či jakékoliv jiné právnické osobě.

Svatá stolice má právo upravit podle svého mínění všechny řečené nemovitosti, uvedené v tomto článku a ve třech člancích předcházejících, aniž k tomu potřebuje povolení nebo souhlasu vládních, provinciálních nebo obecních italských úřadů, jež mohou v této věci bezpečně spoléhati na vznešené umělecké tradice katolické církve.

Článek 17

Odměny a platy jakéhokoliv druhu, které Svatá stolice, ostatní ústřední instituce katolické církve a ústavy, řízené přímo Svatou stolicí i mimo Řím, jsou povinny platiti hodnostářům, úředníkům a zaměstnancům, i dočasným, budou v italském území od 1. ledna 1929 zproštěny jakéhokoliv poplatku, určeného jak státu, tak i jakékoliv jiné právnické osobě.

Článek 18

Umělecké a vědecké poklady, nalézající se ve Vatikánském městě a v Lateránském paláci, zůstanou přístupny vědeckým pracovníkům i návštěvníkům. Svaté stolici zůstává však vyhrazena plná volnost upravit přístup veřejnosti.

Článek 19

Diplomati a poslové Svaté stolice, diplomati a poslové cizích vlád u Svaté stolice a církevní hodnostáři, přicházející z ciziny do Vatikánského města a opatření pasem států, z nichž přicházejí, vidovaným papežskými zástupci v cizině, budou se moci bez všech formalit dostatí italským územím do Vatikánského města. Totéž platí o uvedených osobách, když se budou, opatřeny pravidelným papežským pasem, ubíratí z Vatikánského města do ciziny.

Článek 20

Zboží, přicházející z ciziny do Vatikánského města anebo adresované mimo Vatikánské město institucím nebo úřadům Svaté stolice, bude vždy od jakéhokoliv italského pohraničního místa a v jakémkoli přístavu Italského království připuštěno k transitu po italském území, při čemž je toto zboží úplně zproštěno celních i daňových poplatků.

Článek 21

Všichni kardinálové požívají v Itálii poct, povinných knížatům z královského rodu. Kardinálové sídlící v Římě, i mimo Vatikánské město, jsou římskými občany se všemi toho důsledky.

Po dobu, kdy je Papežská stolice neobsazena, postará se Itálie zvláštním způsobem, aby se kardinálům nezbraňovalo, když cestují po italském území do Vatikánského města, a aby se jejich osobní svobodě nečinily překážky nebo aby nebyla tato svoboda omezována.

Mimo to se Itálie postará, aby na jejím území kolem Vatikánského města nebyly páhány činy, které by jakkoli mohly rušiti shromáždění konkláve.

Tato ustanovení platí i pro konkláve, která by byla mimo Vatikánské město, jakož i pro koncily, jimž by předsedal papež nebo jeho delegáti, a ohledně biskupů, povoláných k účasti na těchto koncilech.

Článek 22

Na žádost Svaté stolice a na základě zplnomocnění, které bude moci býti dáno Svatou stolicí buď v jednotlivých případech, nebo trvale, postará se Itálie ve svém území o potrestání zločinů, které by byly spáchány ve Vatikánském městě, leda by se jejich původce utekl na území italské, v kterémžto případě se bude proti němu beze všeho postupovat podle italských zákonů.

Svatá stolice vydá Italskému státu osoby, které by se utekly do italského území, budou-li tyto osoby obviněny z činů, spáchaných na italském území a pokládaných zákony obou států za trestné.

Obdobně se bude postupovati u osob, obviněných z trestných činů, které by se utekly do nemovitostí, prohlášených ve článku 15 za imunitní, leda by představení těchto nemovitostí dali přednost tomu, vyzvat italskou policii, aby vstoupila do těchto nemovitostí a zatkla řečené osoby.

Článek 23

Mají-li rozsudky, prohlášené tribunály Vatikánského města, býti provedeny v Italském království, bude se postupovati podle pravidel mezinárodního práva.

Budou však míti v Itálii plnou právní účinnost i se všemi občanskými důsledky, rozsudky a opatření, vydaná církevními úřady a úředně sdělená občanským úřadům, ohledně církevních nebo řeholních osob a týkající se duchovních nebo kázeňských věcí.

Článek 24

Svatá stolice prohlašuje vzhledem ke svrchovanosti, která jí přísluší i na poli mezinárodním, že chce zůstat i že zůstane vzdálena světských sporů mezi jinými státy a mezinárodních kongresů, svolaných pro tuto věc, leda by se strany, které jsou ve sporu, svorně dovolávaly jejího mírového posláním, při čemž si Svatá stolice v každém případě vyhrazuje, že uplatní svou mravní a duchovní moc.

Důsledkem toho bude Vatikánské město vždy a v každém případě pokládáno za území neutrální a neporušitelné.

Článek 25

Zvláštní dohodou podepsanou zároveň s touto smlouvou a tvořící přílohu IV k této smlouvě, jejíž je podstatnou součástí, se upravuje vyrovnání pohledávek, které má Svátá stolice oproti Itálii.

Článek 26

Svátá stolice je toho názoru, že jest jí smlouvami, které dnes byly podepsány, úplně zajištěno, čeho potřebuje, aby se s náležitou svobodou a nezávislostí starala o duchovní správu římské diecése a katolické církve v Itálii a ve světě; prohlašuje, že „římská otázka“ je definitivně a neodvolatelně urovnána a tedy odstraněna, a uznává Italské království pod dynastií Savojského domu s Římem jako hlavním městem Italského státu.

Ze své strany Itálie uznává stát Vatikánského města pod svrchovaností papežovou.

Je zrušen zákon ze dne 3. května 1871, čís. 214 a jakékoliv jiné ustanovení, přičící se této smlouvě.

Článek 27

Tato smlouva bude do čtyř měsíců po svém podepsání předložena papeži a italskému králi k ratifikaci a nabude působnosti zároveň s výměnou ratifikačních listin.

V Římě dne 11. února 1929.

Pietro Cardinal Gasparri

Benito Mussolini

Finanční smlouva

Jménem Nejsvětější Trojice.

Předesílá se, že Svatá stolice a Itálie důsledkem uzavření smlouvy, již byla definitivně urovnána „římská otázka“, pokládaly za nutné upravit zvláštní dohodou, tvořící však podstatnou součást řečené smlouvy, svůj finanční poměr, že papež, bera v úvahu na jedné straně velikou škodu, kterou Apoštolská stolice utrpěla ztrátou jmění Svatého Petra, sestávajícího z bývalých Papežských států, a ztrátou majetku církevních právnických osob a bera v úvahu na druhé straně stále vzrůstající potřeby církve i jen v městě Římě, maje však na mysli také finanční otázky státu a hospodářské poměry italského lidu zvláště po válce, rozhodl se, že omezí svou žádost za odškodnění jen na nejnutnější míru, žádaje obnos, zčásti v hotovosti a zčásti v konsolidované státní půjčce, který má hodnotu mnohem nižší, nežli obnos, který by byl do dnešního dne musil stát vyplatiti Svaté stolici i jen prováděním závazku, přijatého zákonem z 13. května 1871, že Italský stát, oceňuje otcovské city papežovy, pokládal za povinnost souhlasit s žádostí za vyplacení řečeného obnosu.

Obě Vysoké strany, zastoupené týmiž plnomocníky, se dohodly na tomto:

Článek 1

Itálie se zavazuje vyplatiti Svaté stolici při výměně ratifikačních listin řečené smlouvy obnos italských lir 750.000.000 (sedm set padesát milionů) a odevzdati jí současně úpisy konsolidované vnitřní půjčky italské na 5 % na doručitele (s kuponem splatným příštího 30. června) v nominální hodnotě italských lir 1.000.000.000 (jedné miliardy).¹⁸³

Článek 2

Svatá stolice prohlašuje, že přijímá, co je svrchu řečeno, jako definitivní úhradu svého finančního poměru k Itálii, vzniklého událostmi z roku 1870.

¹⁸³ Tehdejší částka ve výši 1.750.000.000 lir, resp. 3.000.000.000 československých korun, odpovídá dnešním 15 miliardám korun.

Článek 3

Všechny akty, které budou musit být učiněny k provedení řečené smlouvy, této dohody a konkordátu, budou zproštěny jakéhokoliv poplatku.

V Římě dne 11. února 1929

Pietro Cardinale Gasparri

Benito Mussolini

Šmíd, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*, s. 175-189.

Upraveno podle současného spisovného jazyka.

Seznam pramenů a literatury

Archiv

Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR v Praze, fond Politické zprávy – Vatikán, 1927-1929

Pramen

SCOPPOLA, Pietro (ed.). *La Chiesa e il fascismo. Documenti e interpretazioni*, Roma – Bari: Universale Laterza, 1976.

Literatura

BESIER, Gerhard. *Svatý stolec a Hitlerovo Německo*. Brno: Větrné mlýny, 2008.

DE FELICE, Renzo. *Mussolini il fascista. La conquista del potere*. I. (1921-1925). Milano: Einaudi, 2006.

FRANZEN, August. *Malé dějiny církve*. 3. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

FRÖHLICH, Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 2008.

DEJMEK, Jindřich. *Diplomacie Československa. Biografický slovník československých diplomatů (1918-1992)*. Praha: Academia, 2013.

HALAS, František X. *Fenomén Vatikán. Idea, dějiny a současnost papežství. Diplomacie Svatého stolce. České země a Vatikán*. 2. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

KERTZER, David I. *Papež a Mussolini. Tajemství papeže Pia XI. a vzestup fašismu v Evropě*. Brno: Jota, 2017.

MARTINI, Angelo. *Pio XI e l'Italia. In CONFALONIERI, Carlo (ed.). Pio XI nel trentesimo della morte (1939-1969)*. Milano: Ufficio Studi Arcivescovile, 1969, s. 539-546.

ŠEBEK, Jaroslav. *Papežové moderního věku. Vatikán od Pia IX. po Františka a jeho vztah k českým zemím*. Řitka: Čas, 2014.

ŠMÍD, Marek. *Vatikán a italský fašismus 1922-1945*. Praha: Triton, 2018.

ŠMÍD, Marek. *Benito Mussolini a italský fašismus. Proměna regionálního hnutí v celonárodní politickou stranu*, Dějiny a současnost 2016, roč. 38, č. 7, s. 44-47.

ŠMÍD, Marek. *Kardinál Pietro Gasparri – přední muž vatikánské diplomacie*, Historica Olomucensia. Sborník prací historických 2012, roč. 30, č. 42, s. 101-114.

VOTAVOVÁ, Petra – ŠMÍD, Marek. *Dlouhá cesta k Lateránským smlouvám. Diplomatické styky Svatého stolce a Itálie od nástupu fašizmu k moci do uzavření Lateránských smluv*, Studia Theologica. Teologický časopis Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého, Teologické fakulty Jihočeské univerzity, Teologické fakulty Trnavské univerzity a Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy 2018, roč. 20, č. 2, s. 185-208.

WOLFF, Richard J. *Catholicism, Fascism and Italian Education from the Riforma Gentile to the Carta Della Scuola 1922-1939*, History of Education Quaterly 1980, roč. 20, s. 3-26.

